

Başvuru: 16 Mayıs 2016

Revizyon gönderimi: 27 Ekim 2016

Kabul: 17 Kasım 2016

OnlineFirst: 28 Aralık 2016

Copyright © 2016 • İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

tjs.istanbul.edu.tr

DOI 10.16917/iusosyoloji.291223 • Aralık 2016 • 36(2) • 431–463

Araştırma Makalesi

Hollanda'daki Göçmen Türklerin Aktif Yaşlanma Tecrübeleri*

Ferhan Saniye Palaz¹
İstanbul Üniversitesi

Yusuf Adıgüzel²
İstanbul Üniversitesi

Öz

Bu çalışmanın amacı iş göçü ile Hollanda'ya genç iken gidip orada yaşlanan ve hâlâ orada yaşayan Türklerin yaşlanma süreçlerini aktif yaşlanma bağlamında değerlendirmektir. Araştırmada sosyal bilimler literatürüne ek olarak OECD, AB ve SCP raporlarından yararlanılmış, nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve Hollanda'da 3 hafta süren bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Ülke seçiminde, Fransa, Almanya ve Hollanda'nın 2014 Aktif Yaşlanma İndeksi verilerindeki durumu belirleyici olmuştur. Araştırma kapsamında yüz yüze mülakat ve gözlem yapılmış olup ilgili sivil toplum kuruluşları ve resmi kurumlar ile de görüşülmüştür. Çalışmada aktif yaşlanma ele alınırken ekonomi odaklı olmaktan kaçınılarak birey ve toplumu merkeze alan bir yaklaşımın sağlanması önemsenmiştir. Toplanan veriler (i) sosyal destek, (ii) aktif meşguliyetler ve (iii) yaşam memnuniyeti ana başlıkları altında analiz edilmiştir. Göçmen iken yaşlanan bireylerden oluşan 40 kişilik çalışma grubu birinci nesil, sağlıklı, emekli Türk bireylerden oluşmaktadır. Çalışma grubunun yaşlanma tecrübesinin Türkiye'deki erken sosyalizasyon süreçlerinde edindikleri yaşlanma kültürüne duyarlı olan bir yaklaşımla değerlendirilerek aktif olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Birinci nesil göçmen yaşlılar • Göçmen iken yaşlanma • İş göçü • Aktif yaşlanma • Yaşlılıkta yaşam memnuniyeti • Yaşlılıkta sosyal destek

* Bu çalışmadaki bulgular, Ferhan Saniye Palaz'ın Doç. Dr. Yusuf Adıgüzel danışmanlığında yürütülen 2015 tarihli "Hollanda'da Yaşayan Türk Vatandaşlarının Aktif Yaşlanma Süreci: Nitel Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

1 **Yetkilendirilmiş yazar:** Ferhan Saniye Palaz (Doktor adayı), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Beyazıt, Fatih İstanbul. Eposta: ferhanpalaz@gmail.com

2 İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Beyazıt, Fatih İstanbul. Eposta: yusufadiguzel@hotmail.com

Günümüzde doğum oranlarındaki azalışın ve yaşam beklentisindeki artışın bütüncül sonucu olarak nüfus yaşlanmaktadır (The Denver Summit of the Eight, 1997, s. 2). Yaşlanan nüfus için kriz önleyici politikalar oluşturulup (Organisation for Economic Cooperation and Development [OECD], 2014a, s. 3), devlet-sivil toplum işbirliği kurulmaya çalışılmaktadır (Willson, 2007, s. 148). Sosyal teorisyenlerin bir kısmı konuyu “gümüş tsunami” (Fried & Hall, 2008, s. 1791), diğer bir kısmıysa olumsuz etkileri abartılan ve toplum lehine döndürülebilecek olan yeni bir demografik durum olarak yorumlamaktadır (Taylor, 2011, s. 3; Willson, 2007, s. 148). Nüfusun yaşlanmasının güncel sonuçlarından biri “göçmen iken yaşlanma”dır (Jackson, 2002, s. 825).

Nüfusun yaşlanması ile göç; hem yaş ve etnik kompozisyon, hem de iç politik gündem üzerinde etkisi olan baskın birer süreçtir (Warnes, Friedrich, Kellaher & Torres, 2004, s. 308) ve pek çok Avrupa ülkesinin politik gündeminde geniş yere sahiptir (Ruspini, 2009, s. 4). Demografik tablonun anlaşılması ve nüfus planlaması için “yaşlı destek oranı” (OECD, 2014a, s. 94) ve “bağımlı nüfus” (OECD, 2014b, s. 18) kavramları kullanılmaktadır. Göçmen nüfusun tanımlanmasında “yabancı-doğumlu nüfus” ve “yabancı nüfus” kavramları kullanılmaktadır (OECD, 2014b, s. 24). “Kalıcı uluslararası göç” beş kategoride incelenmektedir: İş, serbest dolaşım hakkı, aile, insani ve diğer nedenlerle göç (OECD, 2014a, s. 90). Konu göç ve yaşlılık özelinde ele alındığında Avrupa’da üç grup vardır: İş, emeklilik ve iş göçmenlerinin geri dönüşü göçü (Warnes & Williams, 2006, s. 1263). Bu makalede “iş nedeni ile göç eden” ve “yerleştikleri ev sahibi ülkede yaşlanmış” olan “birinci nesil” göçmenler çalışılmıştır. Hollanda hükümetine göre, başka bir ülkede doğan kişiler birinci nesildir (Gijsberts & Dagevos, 2010, s. 35–36).

Sanayileşmiş ülkelerdeki göçmen emeklilerin sayısında önemli bir artış yaşanmaktadır ve bu toplumsal gerçek hem yaşlılık hem de göç sosyolojisi çalışmalarını etkilemektedir. Günümüzde artık göç sosyolojisi “iş” ile sınırlı olmayıp (François & Wolff, 2012, s. 442), “göçmenlerin yerleştikleri ülkede yaşlanması” adında yeni bir fenomen kazanmıştır (Bolzman, Fibbi & Vial, 2007, s. 1359). Çalışmalarda etnisitenin yaşlanma tecrübesi üzerindeki yoğun etkisi nedeniyle (Carr, Biggs & Kimberley, 2013, s. 27) “doğulan-yerde-yaşlanma” ile “doğulan-yerinde-yaşlanma” ayrımına dikkat çekilmektedir (Jackson, 2002, s. 825). Örneğin, Avrupa’daki yaşlanmış iş göçmenleri emekliliğin sosyal sonuçlarından diğer yaşlı gruplara göre daha fazla etkilenmektedirler (Bolzman ve ark., 2007, s. 1360). Göçmen yaşlılığı çalışılırken hassasiyetleri göz ardı edilmemelidir. Araştırmalarda ulusal ve kültürel perspektiflerin ötesine geçen bir boyut kazanılmalıdır (Berry, 1990; Bhatia & Ram, 2001’den akt., Jackson, 2002, s. 828).

Göçmen iken yaşlanma üzerine uluslararası literatür oldukça yoğun olmasına rağmen Türkçe literatür açıkça yetersizdir. Son yıllarda yapılan çalışmalar genellikle

sağlık ve bakım odaklıdır. Meselenin sosyolojik yönüne eğilen çalışmalar arasında Kartal ve Alptekin (2015), Oğlak ve Hussein (2014) sayılabilir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırmalarda veri kaynağı, araştırmanın odaklandığı olguyu tecrübe eden bireyler ya da gruplardır. Başlıca veri toplama aracı görüşmedir. Ayrıca gözlem yapılarak görüşmelere temel oluşturulur ve desteklenir. Bu araştırma deseni ile kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya konamasa da araştırılan olgunun daha iyi anlaşılması sağlanır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 80–81).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun taşınması gereken özellikler kuramsal çalışmayla belirlenmiştir: Emekli olma, fiziksel ve bilişsel sağlığı yerinde olma, kendine yeterli olma, evinden çıkmakta zorluk yaşamama, topluma karışmanın önünde herhangi bir engeli olmama, Türkiye'den Hollanda'ya genç iken göç etmiş olma. 5 pilot görüşme yapılmıştır ve çalışma grubu 40 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların ismi saklı tutulmuş olup yapılan alıntılarda görüşme numarası, görüşme yapılan şehrin adı, cinsiyetin baş harfi, medeni hâl, yaş ve Hollanda'ya göç edilen sene özelliklerinden oluşan bir kod (örneğin: 29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975) kullanılmıştır. Çalışma grubunun 16'sı kadın, 24'ü erkektir ve ortalama yaş 66,5'tir.

Veri Toplama Aracı

Nesnel durumu önceden araştırılmış belirli bir toplumsal soruna odaklanıldığı için veri toplama tekniği olarak “sorun-merkezli görüşme” seçilmiştir. Yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak görüşmecilerin soruları serbestçe yanıtlaması sağlanmıştır. Araştırmacı yalnızca görüşmeyi yönlendirmiştir. Görüşme konusu analiz edilmiş ve görüşme önceden belirlenmiş bir cetvele bağlı olduğu için sorun-merkezli görüşme tekniği seçilmiştir. Görüşmelerde katılımcıyla güven ortamı sağlanmıştır (Mayring, 2011, s. 73–75).

Ses kaydı hâlinde toplanan veri sistemli bir yorumlama için yazılı hâle getirilmiştir (Mayring, 2011, s. 93). Transkripsiyonda “betimsel analiz” yapılarak görüşmeler özgün biçimlerine sadık kalınarak, doğrudan alıntılarla yazılmıştır (Kümbetoğlu, 2012, s. 154). Cümle bozuklukları düzeltmemiştir fakat anlam kaybının önüne geçilmesi için duygusal dışavurumlar metne eklenmiştir. Mesela: “Çocuklar hafta sonu bendedir. Ev dolar taşar. Ben korkumdan kaçıyorum (*gülüyor*)”. Görüşmelerin ses kaydı kesintisiz

olmakla birlikte, transkripsiyonlarda bir sistem çerçevesinde özetleme yapılmıştır. Özetlemede amaç veri metninin hacimce daraltılması ve böylelikle yorumlama için yapılacak kodlama aşamasının kolaylaştırılmasıdır (Mayring, 2011, s. 99).

Veri Toplama Süreci

Ön saha araştırmasında Hollanda'daki göçmen yaşlılar üzerinde çalışan ENIEC, Pharos, NOOM ve TOF ile iletişime geçilmiştir. Saha araştırmasında görüşme ve gözlem yapılan kurumlar arasında Rotterdam Belediyesi, Rotterdam Üniversitesi, Rotterdam İslam Üniversitesi, Axioncontin, Laurens, Orkide Evleri, yaşlı bakım büroları ve Türk Yaşlılar Dayanışma Merkezi bulunmaktadır.

Görüşmelerin 7'si ev ziyaretinde, 13'ü kermeslerde, 17'si camide, 1'i katılımcı ile karşılaşılan bir dükkânda, 1'i üniversite kantininde, 1'i gündüzlü yaşlı bakım merkezinde gerçekleşmiştir. Ortalama görüşme süresi 30 dakikadır. Tüm görüşmeler ses kaydına alınmıştır, izin vermeyen 1 katılımcının görüşmesi ise görüşme sırasında yazıya geçirilmiştir.

Veri Analizi

Betimsel analizden sonra yorumlanacak tema ve kodlar belirlenerek bunlar arasındaki ilişki tanımlanmış ve "sistemlik analiz" gerçekleştirilmiştir (Kümbetoğlu, 2012, s. 154; Mayring, 2011, s. 103). Bu sistemleştirme ile mevcut veriden daha üst bir düzenleme işlemine geçilmesini ve materyalin üst terimler altında toplanması sağlanmıştır (Mayring, 2011, s. 104–105). Tüm görüşme metni tema ve kodlar hâline getirildikten sonra bir kod listesi oluşmuştur. Verilerin analizi tamamlandıktan sonra sosyoloji literatürüne dayanarak yorum yapılmaya başlanmıştır. Örneğin yaşam memnuniyeti değerlendirilirken Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane'ın (2003) çalışması esas alınarak dört bileşen kullanılmıştır: Kontrol, özerklik, memnuniyet ve kendini gerçekleştirme. Son olarak, katılımcılardan yapılan birebir alıntılar ile de geçerlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Göç ve yaşlılık araştırmaları karşılıklı olarak uyarıcı ve üreticidir (Warnes & Williams, 2006, s. 6). Araştırmalarda birbirinden kesin sınırlar ile ayrılmayan ve birbirini tamamlayan şu üç perspektif bulunmalıdır: Farklılıkları tanımlamaya odaklanan bir karşılaştırmalı tanımlayıcı araştırma, farklılıkların nedenlerini anlamaya çalışan bir karşılaştırmalı sonuç araştırması ve kültür bağımlı özellikleri ele alan bir karşılaştırmalı süreç araştırması (Schaie, 1994'ten akt., Jackson, 2002, s. 826). Tanımlayıcı araştırma ile farklı grupların teorileştirilip çalışılması sağlanmaktadır (Dilworth-Anderson & Cohen, 2009, s. 489). Karşılaştırmalı sonuç araştırması ile

aynı ulusal ortamda yaşayan göçmen ve yerli yaşlı gruplarının kültürel farklılıklarına ek olarak zaman içinde oluşan benzerlikleri de ele alınmaktadır. Karşılaştırmalı süreç araştırması ise hangi yaşlanma süreçlerinin kültürel faktörlerden etkilendiğini ortaya konmaktadır (Eckensberger, 1973'ten akt., Jackson, 2002, s. 830). Tarihi arka planın yaşlanma üzerindeki etkileri çeşitli çalışmalarda incelenmiştir (Schaie, 2011). Göçmenlerin ikinci bir kültüre girmeden önce tecrübe ettikleri ilk sosyalizasyon süreçleri göz ardı edilmemelidir (Hermans, 2001, s. 24).

Bu çalışmanın saha araştırmasında sadece göçmen iken yaşlanmış olan bir grup yaşlandığı göç ülkesinde ele alınmıştır. Bununla birlikte ne yerli Hollandalılardan ne de Türklerden oluşan bir “doğduğu yerde yaşlanan” kontrol grubu oluşturulmuştur. Bu sebeple detaylı bir mukayese yapılamamış olduğu gibi sadece göçmen iken yaşlanma durumuna özgü olan karakterlerin belirlenmesi de sağlanamamıştır. Çalışmanın bir sınırlılığı mukayese yapılacak bir grubun olmayışıdır.

İkinci sınırlılık sadece enlemesine veri toplanmasında karşımıza çıkmaktadır zira “... yaşlanma değişiminin çalışılması demek olmalıdır” (Ferraro, 2002, s. 572) yani boylamasına veri gerektirmektedir. Üçüncü sınırlılık homojen bir çalışma grubuna sahip olunmasıdır. Görüşmelerin büyük çoğunluğu cami ve kermeslerde gerçekleştirilmiştir. Nitel olan bu araştırmanın geneli temsil edici olma iddiası yoktur.

Bulgular

Bu çalışmada saha araştırmasının yapılacağı ülke seçiminde, birinci nesil göçmen Türklerin yoğunlukla yaşadığı Almanya, Fransa ve Hollanda arasından Hollanda'nın 2014 Aktif Yaşlanma İndeksi verilerine göre önder konumda olması belirleyici olmuştur (UNECE/European Commission, 2015, s. 18–19). Çalışmanın temelini oluşturan aktif yaşlanmanın tanımına dair bir fikir birliği yoktur (Gauthier & Smeeding, 2003, s. 279) ve aktif olmakla yaşamdan memnun olmayı eşleştiren aktivite teorisi yetersizdir (Hooyman, Kawamoto & Kiyak, 2015, s. 147). Walker (2006, s. 83) aktivite teorisinin biyolojik, ekonomik ve politik engellerle karşılaşan yaşlıları homojenleştirerek yaşlanma sürecini genelleştirmekle eleştirildiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Walker (2006, s. 83) bu çalışmada önemli bir yere sahip olan yaşam memnuniyeti hususunda ise aktivite ve öznel iyi oluş hâli arasında kurulan ampirik bağın doğru ve geçerli olduğunu da sözlerine eklemektedir. Bu bölümde aktif yaşlanma tecrübesi ele alınırken katılımcıların sosyal destek ve temas, sosyal katılım, toplumsal uyum, aktif meşguliyetler ve yaşam memnuniyeti verileri, açıklamaları ile birlikte sunulacaktır.

Sosyal Destek ve Temas

Wu ve Hart'ın (2002, s. 394) çalışması uyarınca katılımcıların algılanan ve alınan sosyal destek değerlerine ek olarak verilen sosyal destek değerleri ölçülmüştür. "Algılanan sosyal destek, kişinin desteğin imkânına ve yeterliliğine dair sahip olduğu bireysel kanaattir" (Wu & Hart, 2002, s. 394). Katılımcılardan 35'inin çocuklarından yana algılanan sosyal destek değeri pozitiftir. Bunların en az bir çocuğu coğrafi olarak yakınında yaşamaktadır. 4 katılımcının ise çocuklarından yana algılanan sosyal destek değeri negatiftir. Bunlardan üçünün çocukları uzakta yaşamaktadır. 1 katılımcının durumu kesinleştirilememiştir. Çocuklardan algılanan sosyal destek coğrafi mesafeye bağlıdır.

Alınan sosyal destek değerlendirilirken acil durumlarda zaman zaman ortaya çıkan ihtiyaçlarda ve gündelik hayatta düzenli olarak alınan destekte çocuk ve komşularla kurulan ilişki değerlendirilmiştir. Çocuklardan alınan sosyal destek değerlerine bakıldığında 13 katılımcının böyle bir desteğe ihtiyaç duymadığı, 21'inin ihtiyaç duyduğu desteğe sahip olduğu görülmüştür. 6 katılımcının ise ihtiyaç duyduğu desteği almadığı/alamadığı görülmüştür; bunlardan ikisinin çocukları coğrafi olarak yakın mesafede yaşamaktadır. Komşulardan "alınan sosyal destek" değerlerine bakıldığında 5 katılımcının buna ihtiyaç duymadığı, 33'ünün gerektiğinde alabildiği/alabileceği görülmüştür. 2 katılımcı ihtiyacı olduğu hâlde bu etkileşime sahip olmadığını ifade etmiştir.

Verilen sosyal destekte, torun bakımı ve çevredeki yaşlı/düşkün kişiler ile ilgilenme ele alınmıştır. 8 katılımcı için haftalık zaman kullanımında torun bakımı planlı ve sürekli bir yer almaktadır. 7 katılımcının düzenli olarak, diğer 7 katılımcının da her gün ilgilendiği yaşlı/düşkün birileri vardır. Verilen sosyal destek değerleri, alınan ve algılanan desteğe kıyasla düşüktür. Bu durumun nedeni, verilen sosyal desteğin iki meşguliyetle sınırlandırılarak ölçülmüş olmasıdır.

Sosyal destek değerlendirilirken bireye sosyal ağı içinde yer alan eş, çocuk, kardeş, aile üyeleri, yakın arkadaşlar ve önem verilen diğerlerinden sağlanan destek ele alınmıştır (Campbell, Connidis & Davies, 1999; Lynch, 1998'den akt., Wu & Hart, 2002, s. 392; Bishop, Martin & Poon, 2006, s. 447). Yaşlılık döneminde bireylerin sosyal desteğe duydukları ihtiyaç artmaktadır ve yaşam memnuniyetinin korunmasında önemlidir (Wu & Hart, 2002, s. 392–395). Sosyal temas kapsamında katılımcıların sosyal ağı içinden komşu, akraba, arkadaş, çocuk ve torunların yanı sıra serbest zamanlarda kurulan diğer ilişkiler ele alınmıştır.

Komşu ilişkileri. Katılımcılardan 8'inin sadece Türk komşusu vardır. 30'unun şu etnik kökenlerin en az birinden komşusu vardır: Yerli Hollandalı, Fas, Surinam, Antiller, Çin, Hindistan, İspanya, Lübnan, Portekiz, Endonezya ve Pakistan. 2 katılımcıdan ise yanıt alınamamıştır.

Katılımcıların tamamı komşuları ile selamlaştığını ifade etmiştir. Daha yakın bir etkileşim gerektiren ev ziyareti yapma konusundaysa farklılıklar vardır. 29 katılımcı komşuları ile ev ziyareti gerçekleştirmektedir. Bunlardan 15'i hem Türk hem diğer kökenlerden komşularına, 14'ü ise sadece Türk komşularına gidip gelmektedir. Fakat bu 14 kişinin 8'inde komşuların tümü Türk'tür, kalan 6'sı ise yabancı kökenli komşuları ile selamlaşmakla birlikte ev ziyareti seviyesinde etkileşim kurmamaktadır. Bu verilerden yola çıkılarak, ev ziyaretlerinde etnik köken farklılıklarının önemli bir etken olmadığı sonucu çıkarılabilir. 7 katılımcı ise komşuları ile ev ziyareti yapmamaktadır. Yukarıdakine benzer bir çeşitlilik bu yedi kişi için de gözlenmiştir. Dolayısıyla, ev ziyareti yapılmaması ile de komşuların yabancı kökenli olması arasında ilişki olmadığı düşünülebilir.

Faslı komşumla aynı yıl oturduk 30 yıldır komşuyuz. Kardeş gibiyiz. Beraberce çay içeriz. Yaşımız aynı. 4 çocuk da onun var, oynayarak büyüdü çocuklarımız. Düğünlerine birbirimizin çocuklarının gider geliriz (18, Rotterdam, K, Bekâr, 65, 1978).

Apartmanda oturuyorum. Giriş kat. Büyük bahçem var. Domates, soğan, maydanoz, tere ekerim. Oturacak yeri var. Komşular da gelir mangal yapar kısır yapar otururuz. Bayırlılar bahçeme büyük, rahat diye. Faslılar pek gelmez de genellikle Hollandalılar ve Türkler gelir. Onların bahçeleri küçük küçük (20, Rotterdam, K, Evli, 65, 1975).

Boş zamanlarımda komşularıma gider gelirim. Sadece ben Türküm sokağımda. Hollandalı komşularımla diyalogum çok iyi. Komşunun anahtarı bendedir tatile gitti mi bakarım. Benim anahtarım da onda, ben gidince de o bakar, çiçeklerimi sular. Güneşliğimin kumandası da komşumda ben namazdan sonra uyurum biraz, o sabah kalkınca açar güneşliğimi... Araba sürüyorum hâlâ. Bir kere lastiği inmişti, komşular başıma üşüştü lastiği yapmak için (*gülüyor*) (38, Zootermeer, K, Bekâr, 70, 1969).

Akraba ilişkileri. Sadece 28 katılımcıdan bu konuda veri toplanabilmiştir. Bunlardan 17'si yakın akraba ve kardeşlerinin tamamının coğrafi olarak uzakta yaşadığını ifade etmiştir. Akraba ve kardeşleri ile yakın yaşayan 11 kişiden 6'sı görüşmemektedir. 5'i ise görüştiklerini söylemiştir.

Emekli olmaktan memnun değilim. Beyin kanaması geçirdim, bi tarafım felç olmuştu. Dönmeyi düşünüyorum. Geçinemiyorum burda. Türkiye'de ev kirası vermeyeceğim için geçinebilirim. Kardeşim de 45 yasası ile döndü Türkiye'ye. Burdaki kardeşlerimle görüşmüyorum (10, Rotterdam, E, Evli, 52, 1973).

Arkadaş ilişkileri. Sonuçlara göre çalışma grubunun arkadaşlık ilişkileri komşu-cami-dernek üçgeninde gerçekleşmektedir. Bu üç kaynağa ek olarak iş arkadaşları ile hâlâ görüşen 4 kişi bulunmaktadır. Katılımcılardan 7'si yeterli arkadaşlık ilişkisine sahip olmadığını ifade etmiştir. 27'si ise arkadaşlık ilişkilerinden memnundur. Ayrıca camiye her gün giden katılımcılardan 4'ü, camiden başka gidebilecekleri bir yer olmamasından şikâyet etmiştir ve semt evleri gibi Hollanda'da yaşlıların gidip vakit geçirdikleri yerlerde "Türk kültür ve hassasiyetlerine" uygun ortamlar sağlanır

ise cami dışındaki sosyalleşme mekânlarına gitmekten memnun olacaklarını ifade etmiştir:

Evde çoluk çocukla yüzgöz olup boş oturana kadar ben giderim şöyle bir yer olsa: dama oynama, bilardo oynama zaten 2-3 saatini alır başladın mı zevkli bir oyundur, kurslar olabilir sanat, resim, fotoğraf kursu, kitap okuma grubu olabilir. Böyle bir yer olsa ben giderim Hollandalılar ile oturulacak. 10 sene sonra emekliye ayrılacak nesil böyle bir yer yapılırsa gider (7, Rotterdam, E, Evli, 58, 1979).

Camiye gelip öğlen yemeğe eve gidip geri camiye geliyoruz sonra eve gidip yatıyoruz. Hiçbir sosyal şeyimiz yok. Tamamen robot gibi gidip geliyoruz... Ben semt evlerine gitmem ama bize uygun hâle gelse giderim. Türk TV'si olmaz mesela. Şu yakında Türkler için dernek gibi bir yer vardı güzeldi tüm hafta giderdik şimdi haftada iki gün o da yarım, daha düzenli olsa giderim oraya. Mesela lale bahçesi gezisi olsa giderim. Bilgisayar kursu, dil kursu olsa giderim. Ama dama falan oynarlar boş iş, gitmiyorum. Orda abdestsiz oturmak bana ters geliyor, namaz için mescit olsa mesela. Kesin giderim. Mesela gidip öyle bir yerde yaşlılara kitap oku deseler ben gider okurum. Ama şimdi gitsen Hollandalı sarhoş geliyor bizim millet de birden sinirlenir, biri çatmasa diğeri çatar muhakkak. Olmuyor yani. Yaz bunu (31, Amsterdam, E, Evli, 68, 1973).

Çocuk ve torun ilişkileri. Katılımcılardan 20'si her gün, 15'i haftada en az bir gün, 3'ü ayda en az bir kere çocuk ve torunlarının bir kısmı ile görüşmektedir. Nadiren görüşen 2 katılımcının her ikisinin de tüm çocukları uzakta yaşamaktadır. Bu sonuçlardan yola çıkılarak bu araştırmada ele alınan çalışma grubunun çocuk ve torunları ile kurdukları sosyal temas seviyesinin yüksek olduğu söylenebilir.

Torunlardan birine baktım, 6 ay geliminin evinde kalıp baktım. Sonra da sabah işe giderken bıraktı akşam aldı. Diğerlerine bakamadım, rahatsızlandım çünkü. Torunlara bakarken Allah kaç demeyi falan öğrettirdim. Türk yemeklerini öğretirim mesela büyük torunum kız olan çok becerikli. Onun alerjileri vardı çikolatayı bile ona ben elimle yaptım. Küçük merdane aldım, annesinden güzel hamur açar (23, Rotterdam, K, Evli, 57, 1974).

Çocuklara torunlara Kur'an öğrettim başta, abdest namaz öğrettim. Torunlarımdan biri benden güzel sarma sarar. Bir dertleri olsa bana anlatırlar, akıl danışır, çocuklarımdan memnunum çok şükür. Bana resimler yapar torunlarım, ev çizerler bir köşesine de beni oturturlar (18, Rotterdam, K, Bekâr, 65, 1978).

Serbest zamanda kurulan diğer ilişkiler. Serbest zamanda kurulan ilişkiler birkaç istisna haricinde komşu-cami-dernek üçgeninde geçmektedir. Katılımcılardan 7'si farklı sosyal temas olanaklarına sahip olmayı arzu ettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte yalnızlık çeken katılımcı sayısı 3'tür. Dolayısı ile bu 7 kişiden 4'ünün çeşitlilik aradığını ama izolasyon hissine kapılmadıklarını söylemek makuldür.

Eski patronumla Hollandalı, hâlâ hanımı ile mektuplaşırız, adam öldü. Bir kere bizi ziyarete bile geldiler Türkiye'ye. Aile gibi olduk. Hollandaca konuşuyoruz, çat pat. Adamın öldüğünü duyunca oğlanla gittik ziyareti yaptık, o da (patronunun hanımı) bize elinden geldiği hürmeti yaptı, çay kahve yaptı. Beni çok severlerdi, terbiyem yerimde olduğu için (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975).

Neticede sosyal destek hakkında toplanan veri, katılımcıların sosyal ağının bütününe değerlendirmeye yetecek niteliğe ulaşamamıştır. Katılımcıların çocuklarından ve komşularından yana algılanan ve alınan sosyal destek değerleri yüksek çıkmakla birlikte, akraba ve kardeş ilişkilerine dair veri yetersizdir. Buna ek olarak, yaşlıların sosyal ağlarına verdikleri sosyal destek hakkında da yeterli veri toplanamamıştır.

Sosyal temas konusunda katılımcıların büyük çoğunluğunun komşu ve çocukları ile olan temaslarından memnun olduğu, arkadaşlık ilişkilerinden duyulan memnuniyetin bunlara kıyasla daha az katılımcı arasında memnuniyet verici olmakla birlikte yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumun nedeni, serbest zamanda kurulan ilişki çeşitliliğinin yetersiz olmasıdır. Bu konuda da akraba ilişkilerine dair yeterli veri toplanamamıştır.

Sosyal Katılım

Sosyal katılım ele alınır iken çalışma grubunun boş ve serbest zamanlarını geçirdikleri ev içi ve ev dışı etkinlikler konu alınmıştır. Çalışma grubu için misafir ağırlama ve sohbet düzenleme gibi ev içi etkinliklerin önemli bir sosyal kaynak olduğu görülerek, ev içi etkinlikler de araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun sabit ve düzenli olarak katıldıkları, öznel iyi oluş hâline katkı sağlayan programları vardır.

Yaşanan hane koşullarının etkisi. Katılımcılar arasında yaşanan evin sosyal katılım mekânlarına mesafesi hususunda şikayetçi olan kimse olmamıştır. Bununla birlikte, göçmenlerin sosyal katılım seçeneklerinin yerli Hollandalılardan daha az olduğu unutulmamalıdır (van den Broek & Keuzenkamp, 2008, s. 223, 224). 6 katılımcı evine girip çıkmakta zorluk yaşadığını ve değiştirmek istediğini, 34 kişiye evinin fiziksel koşullarından da memnun olduğunu ifade etmiştir. Fakat hane koşullarından ötürü sosyal katılımı olumsuz etkilenen kimse yoktur.

Serbest zamanlarda gidilen sosyalleşme mekânlarının yeterliliği. Katılımcılardan 7'si cami dışında bir yerlere gitme olanağının yetersizliğinden şikayet etmiştir. Bu 7 kişiden 3'ü yalnızlık hissetmektedir.

Burda semt evleri vardı evvelden onlara giderdim sonra devlet yardımı kesti onların. Türk Hollandalı herkes giderdi. Mesela şeker hastalığı için bilgi verirdi. Çöp hakkında falan. Kapandı. Her hafta giderdim mutlaka. Şimdi düzenli gittiğim bir yer yok, sıkılıyorum, spordan gelince genellikle yatıyorum. Bazen alış verişe gidiyorum. Camiye her hafta giderdim ama bu sene ikisine birden sporla yetişemedim (19, Rotterdam, K, Evli, 62, 1978).

Serbest zamanda düzenli etkinliklere katılım. Katılımcılardan 3'ü hariç tamamının serbest zamanlarında düzenli olarak katıldığı sosyal etkinlikleri vardır. Bu etkinlikler arasında cami, dernek, komşu oturmaları, dini sohbet grupları esastır.

Spor haftada 2 kere düzenli yaparız (komşularla birlikte). Türk hoca gelip yaptırır. Güne (komşularla yapılan çay saatine) yemekleri yapar ineriz. 3 gün Kur'an okuruz. Daha bundan iyi ne olur? Türkiye'de bu imkânları bulamam ben (14, Rotterdam, K, Evli, 63, 1973).

Neticede katılımcılar arasında yaşanan hanenin olumsuz özelliklerinden ötürü yeterli sosyal katılım sağlayamayan kimse olmasa da yeterli çeşitlilikte sosyal katılım mekânı olmamasından şikâyetçi olanlar vardır. Genel olarak sosyal katılım durumlarından memnun olduklarını söylemek mümkündür.

Toplumsal Uyum

Toplumsal uyum konusunda SCP ve sosyal bilimler literatürü temel alınarak şu başlıklar değerlendirilmiştir: Hollandaca'ya hâkimiyet seviyesi (Gijsberts & Dagevos, 2010, s. 7), çöplerde geri dönüşüm yapma (Hoff & Vrooman, 2011, s. 91), yabancı kökenli komşularla ilişkiler, semt evlerine yaklaşım ve Türkiye'ye kesin dönüş yapma düşüncesi ve ikili yaşam.

Nesnel bir dil ölçeği kullanılmadığı için katılımcıların Hollandacaya hâkimiyeti, gündelik yaşamlarındaki yeterlilik üzerinden 3 düzey belirlenerek ölçülmüştür: Birincisi seviyede gündelik ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayan 9; ikincisinde kendisine yetecek kadar bildiğini ifade eden 27; üçüncüsünde ise çok iyi bilen ve etrafına yardım eden 4 katılımcı vardır. Katılımcılardan 29'u çöplerini geri dönüşüm için ayırırken, 11'i ayırmadığını ifade etmiştir. Etnik köken farklılıklarının komşularla kurulan ilişkilerde kayda değer bir etkisi olmasa da, yakın etkileşimlerde sosyal mesafeye yol açtığı görülmüştür. Genel durum uyum sorunu olarak değerlendirilecek nitelikte değildir.

Bizim kültürümüz ile Hollanda kültürü örtüşmüyor. Ya birinden feragat edeceksin, biz de kültürümüzden vazgeçmeyiz. Çok iyi Hollandaca konuşsan da kültürüne uymak zor. Ben çok tercümanlık yaptım, dilim çok iyi ama kaynaşmak zor. Mesela karşılıksız bir şey verdiğinde parasını vermek isterler, ikramdan anlamazlar. İyilerdir hoşlardır ama örtüşemeyiz. Mesela komşum evvelden çok mesafeliydi, zamanla alıştı çocuklar arkadaş oldu. Mangal yakarsam muhakkak götürürüm. Şimdi alıştılar artık benim tabaklarını doldurup geri vermeme, onlar da tabaklarımızı doldurup getirirler (35, Zootermeer, E, Evli, 62, 1976).

Hollandalı komşularım da var devamlı selamlaşır konuşuruz. Evlerine bazen gidilir. Geçen sene Hollandalı komşumun evine gittim bahçesinde üzüm vardı, ne ediyon bunu dedim, bilmiyoz dedi, yaprağı onunla beraber topladık, hanımla içini doldurup sarma yaptılar ne güzel şey biliyomuşunuz dediler. O komşu başka yere gitti şimdi. Hollandalı'ya gidince yemek yiyemen (dini hassasiyetler nedeni ile) ama iyi onlar da kötüsü de var iyisi de var. Bi kapı komşum vardı, 40 yaşında falan bekâr Hollandalı, izne gidince evin anahtarını verirdik. Faslılarla pek geçinemeyiz, onlar sokağı kirletir. Ben bi çöpüm olsa cebime koyar çöpe atarım. Surinamlılarla da pek şey etmiyoz (25, Rotterdam, E, Evli, 72, 1970).

Semt evleri yaşlıların sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunduğu, belediyeye bağlı merkezlerdir. Katılımcılardan 12'si semt evleri "Türlere uygun biçimde" düzenlenirse gitmeyi istediğini, 28'i ise semt evlerine gitmek gibi bir düşünceye sahip olmadığını ifade etmiştir.

Semt evine bir süre gittim. Tarihi kitaplar olsa, dini kitaplar olsa giderim. İlkokul mezunuyum. Gözü görmeyen, okuma bilmeyen Türlere kitap oku deseler okurum, gönüllü yardımcı olurum. Dikiş öğret deseler semt evinde öğretirim (33, Amsterdam, E, Evli, 66, 1980).

Katılımcılardan 13'ü Türkiye'ye kesin dönüş yapmayı planlamaktadır ve bu kişiler arasında yaş dağılımı çeşitlidir yani sadece "genç yaşlılar" arasında yaygın olan bir durum değildir. 25'inin Türkiye'ye dönmek gibi bir planı yoktur, 2'siyse kararsızdır.

Kesin dönüş yapınca da çifte vatandaşım canımız isteyince gelir gideriz... Akralarım var Türkiye'de gidince ziyaret ederiz. Burda da köylülerim vardı, kesin dönüş yaptılar son yıllarda. Şimdi dönünce evlerimiz çok yakın. Görüşücez yine. Torunlar burda ama artık maaşlar yetmiyor burda hem, hem de biraz da orda yaşamak istiyoruz. Küçük kızım da oraya gelin gidecek yakınımıza gelecek. Buraya yerleşen çocuklarım kalacak ama... Emekli olduğumdan beri her ay izne gider 6 ay kalırdım. Burda sıkılırdım o yüzden giderdim. Orada paran yeter eşe dosta yardımın da olur (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975).

Son olarak katılımcıların ikili yaşam pratikleri ele alınmıştır. İkili yaşamın etkileri çeşitli konularda kendini göstermektedir. Örneğin mülk edinmede öncelikli tercih Türkiye'dir. Çocuklarının evliliği için de çoğunluğunun isteğinin Türkiye'de doğmuş fakat Hollanda'da yetişmiş biri olması yönündedir. Katılımcılardan 26'sı tatillerde her sene Türkiye'ye gitmekte olup bunlardan 14'ü 3 aydan daha uzun süre kalmaktadır. Ayrıca Hollanda'da yaşadıkları uyum ve sosyal dışlanma sorunlarına ek olarak, Türkiye'de karşılaştıkları ötekileştirme durumu da ikili yaşam tecrübesini pekiştirmektedir.

Türkiye'ye her sene 5, 6 ay giderim. Türkiye'ye dönmeyi düşünüyorum gönlüm orda oğlan da evlensin kesin dönüş yapıcım. Orda daha mutluym ben. Köyümüzde de düzenim var çünkü (8, Rotterdam, E, Evli, 59, 1978).

6 ay burda 6 ay Türkiye'de... Bahçem yok burda Türkiye'de var (26, Rotterdam, E, Evli, 71, 1968).

Türkiye'ye gidince Hollandacı, Avrupacı, Alıncacı dendiği zaman bana hakaret geliyor. Ben Müslüman oğlu Müslümanım ve burada da gurbetçiyim. Ekmeğimi gurbette kazanıyorum. Burda ben Türküm ve Müslümanım. Bizim çok şeyimizi alıp gitti buralar. Türkiye'de de esnaf der ki yaz gelince biz oraya gidiyoz diye 'domuz kırpma mevsimi geldi' diyorlar. Bizi soymaya bakarlar, zihniyet bu. Hep böyleydi, daha da arttı son zamanlarda. Sırf Avrupa'dan geldik diye yüksek fiyat verirler bize. Bizi vursalar daha iyi... İthal damat, oturma için evlenip sonra da siz çalışın ben oturucam evde der. Sabaha kadar kahvede oturup, gündüz öğlene kadar uyur. Alkol veren kahvehane de var, oyun var. Ama içlerinde iyi de var. Ama ekseriyetle kültür çatışması yaşar biri burda yetişmiş diğeri Türkiye'de yetişmiş ise. İlk tercih 13, 14 yaşında bu memlekete gelenler çünkü öyle olunca Türk kültürünü de bilir (6, Rotterdam, E, Evli, 68, 1970).

Evlendim 3 aylık evliyken geldim, sonra hayat başladı işte. 2 oğlum doğdu burda. İkisini de Türkiye'ye götürdüm bıraktım, annem baktı, çok sıkıntılar çektik o konuda (36, Zootermeer, K, Bekâr, 73, 1970).

Bir tane kızım var, beraber oturuyoruz, evlendi ayrıldı. Damat, ithal damat deriz öylesine biz, niyeti kötüyümüş oturma izni alıp ayrılmakmış niyeti. 4 senesi boşuna gitti kızımın. Allah iyilerle karşılaştırsın (15, Rotterdam, K, Evli, 60, 1975).

Neticede toplumsal uyum bağlamında ele alınan başlıklardan çıkan sonuç, birinci neslin Hollanda'ya uyum konusunda sıkıntı yaşadığı yönündedir. Öncelikle bilinmesi gereken Türk yaşlıların yabancı kökenli komşuları ile çatışma yaşamadıklarıdır. Bununla birlikte “ev ve komşu ilişkileri” bağlamı dışına çıkıldığında, ev dışı bağımsız sosyalleşme mekânlarında yabancı kökenli yaşlılar ile vakit geçirmemektedirler. Katılımcıların büyük çoğunluğu dil bilgilerini “kendileri için yeterli” bulmakla birlikte büyük çoğunluğu sadece Türkçe konuşacakları imkânlar dâhilinde yaşamaktadır. Ayrıca yaşlılık dönemine ulaştıkları şu zamanda “ömürlerin verildiği ülkeden, ömürlere başlanan ülkeye geri dönme” dileği devam ettiği gibi bu konuda kesin planı olanların sayısı da çalışma grubunun dörtte biri oranındadır. Katılımcılar arasında uyum sağlama konusunda yaşanan zorluklar mülk edinilen ülke, aile kurmadaki tercihler, tatil zamanlarının geçirildiği ülke ve aidiyet gibi konularda da kendini göstermektedir.

Aktif Meşguliyetler

Bu çalışmada aktif yaşlanma ele alınırken (i) geleneksel kültüre duyarlı olmasına ve (ii) ekonomi odaklı olmamasına önem verilmiştir. Toplum modernleştikçe yaşlıların sosyal statüleri kayba uğramaktadır ve süregelen sosyal roller gerilemektedir (Hooyman & Kiyak, 2010, s. 52). Görece geleneksel olan Türk toplumu ile modern Batı toplumunun yaşlı algısı, yaşlılardan beklenen sosyal roller ve yaşlılara verilen sosyal statü arasındaki farklar önemsenmelidir. Bu araştırmada gençlik ve orta yaşlılık dönemlerindeki aktif sosyal rollerin (ücretli iş ve çocuk yetiştirme gibi) yerine, yaşlılık döneminde hangi boş ve serbest zaman³ meşguliyetlerinin konulduğu incelenmiştir. Ayrıca, çalışma-üretme-ekonomik katkı sağlamaya odaklanan sonuç odaklı bir yaklaşım yerine, bireysel memnuniyet sağlayan süreç odaklı bir yaklaşım oluşturulmuştur. Bu bağlamda öznel iyi oluş hâline katkı sağlayan her tür meşguliyet önemsenmiştir. Aktif meşguliyetler Gauthier ve Smeeding'in (2003, s. 257) çalışması esas alınıp sahadan elde edilen temalar da eklenerek dini meşguliyetler, eğitim, kitap okuma, bahçe işleri, spor, torun bakımı, gönüllü çalışma, komşulara ders verme ve kimsesiz çocuklara bakma olarak belirlenmiştir.

3 Bu çalışmada İngilizce' deki “leisure time” kavramı “serbest zaman”; “free time” da “boş zaman” olarak kullanılmıştır. Her iki kavramsallaştırma da M. Tayfun Amman'ın (2007, s. 163) *Yaşlılık Dönemi ve Problemleri* eserinden alınmıştır.

Dini meşguliyetler. Katılımcılardan 22'si her gün, 15'i düzenli olarak camiye gitmektedir. Araştırma sonunda Kur'an okumanın da aktif meşguliyetler arasında yer aldığı görülmüştür. Katılımcılardan 15'i her gün, 15'i de her hafta düzenli okuduğunu ifade etmiştir. Bunlar evde, camide veya dernekte grup olarak toplanmaktadır. Çalışma grubundaki Türk yaşlılar için caminin, aktif yaşlanma teması altında ele alınan sosyal temas, katılım, destek ve gönüllü çalışmalar ile ilişkili olduğu saptanmıştır.

Ekseri burada olduğumuz için. Kahvaltı yapar gelirim. Arkadaşlar ile konuşuruz namaz kılarız. Eve dönerim sonra. Hanımla bir kahve içeriz. Sonra geri gelirim. Namazlar bitince de dönerim. Gün burada geçiyor. Hafta sonu da aynı. Kahve hayatımız yok. Oturur çay içer, TV izleriz, kitap okuruz bazen, Kur'an okuruz (9, Rotterdam, E, Evli, 67, 1974).

Camiye her gün giderim öğleni kılarım. Arkadaşlarım var camide. Çay ocağında oturur konuşur çay kahve içeriz. Kermes olur, kermeslerde çaya ve mısıra bakarım. Yengen de hamsi yapar. Diğer camilere de giderim kermes yardımına. Hepsinde mısır ve çaya bakarım hanım da hamsi yapar. Hanım camide çocuk da okutur ama ben okutmam... Festival tarzı yerlere Türklerin yaptığı, vaktim olursa katılırım. Bazen camiye bir şey anlatmaya doktor falan gelir, polis geldi hırsızlar tamirciyim diye geliyormuş onu anlattı, belediyeden bir hanım geldi bir şey anlattı. Geçen Pazar piknik vardı caminin ona gittik. Gençler top oynadı. Biz çay kahve (12, Rotterdam, E, Evli, 65, 1970).

Eğitim. Bu konuda 7 katılımcı emekli olduktan ya da çocuklar evden ayrıldıktan sonra çeşitli eğitimlere katıldığını, soru yöneltilmediği hâlde ifade etmiştir. Bu 7 kişiden 5'i Kur'an okumayı, 3'ü Hollandacayı, 1'i yüzmeyi, 2'si dikiş dikmeyi öğrendiğini ifade etmiştir. Bu 7 kişinin eğitim almaya yönelik özel bir ilgisi olduğunu söylemek makuldür.

Kitap okuma. Katılımcılardan 23'ü kitap okuduğunu, 1'i ise artık okuyamadığını ifade etmiştir. Bunların arasında 4 kişi bir kütüphaneye sahip olduğunu vurgulamıştır.

Kitap okumayı çok severim. İlkokulu bitirdim. Hemşire olmak istedim ama babam okutmadı kızlar fazla okumaz dedi. İsterdim okumayı. Önceleri çok eliş yapardım, stres atardım, ama gerekmiyor artık kullanılmıyor. Kermeste de pek satılmaz, gençler kullanmıyor çünkü. Kendim severim ve kullanırım. Kitap olarak her tür okurum. Bilgilendirici, roman her çeşit. Kitapla sanki nefes alıp veriyorum (15, Rotterdam, K, Evli, 60, 1975).

Bahçe işleri. Katılımcılardan 17'si için bahçe işleri ile uğraşmak önemli ve düzenli bir meşguliyettir. Türkiye'de bahçesi olan 2 kişi de eklendiğinde, katılımcıların yaklaşık yarısının bahçe işlerine ilgi duyduğu, zaman, para ve enerji harcadığı görülmektedir.

Komşularla dışarda çok oturuyorum parkta falan. Bahçe verdi belediye orda çayımızı kahvemizi içeriz. Bir şeyler ekeriz. Nane, maydanoz, soğan, kabak, biber. Apartmanda herkes 10 kişi aynı bahçe. Küçük göz göz. Numaranı yazıyon, herkes kendi bölgesini ekiyor. Diğerlerinin ekmesine de yardım ederim. Hintli Çinli hep beraber, Hollandalılar pek şey etmiyor bahçeyi. Çay içer piknik yaparız belediye çayır da ekti. Çocuklarımız (torunları)

oynar. Yerimiz çok güzel. Kum döktü belediye ben bakıyom torunlar oynuyor. Bahçeyle toprakla uğraşırız. Daha büyük olsaydı da uğraşırdım ben ama uzaklara gidemem. İmkan olsa yapardım. Satmak için değil de. Uğraşırdım yani (3, Rotterdam, K, Bekâr, 66, 1974).

Spor. Katılımcılardan 16'sı her gün, 11'i düzenli olarak haftada birkaç gün, 1'i itmeli araba ile yürüyüş yaptığını söylemiştir. Salon sporları yapan 6 katılımcı vardır: 1'i arada sırada, 3'ü düzenli, 2'si ise her gün yapmaktadır.

Sağlığıma dikkat ederim. Bisikletim var TV karşısında onu sürerim her akşam sonra da yerde hareketler yaparım gençliğimden beri alışkanlığım (36, Zootermeer, K, Bekâr, 73, 1970).

2 kadın katılımcı yüzmektedir ve biri 15 senedir yüzdüğünü fakat yaşadığı bölgedeki belediyenin kadınlara özel olan yüzme saatini kaldırdığı için son zamanlarda yüzemediğini, bu konuda Faslı kadınlar ile birlikte imza topladıklarını ama bir sonuç alamadıklarını ifade etmiştir. 5 kişi, spor için her gün mutlaka bisiklete bindiğini ifade etmiştir.

Düzenli yürürüm. Her gün 15, 20 km bisiklet sürerim, hava güzel olunca 30, 40 km giderim. Sağlığıma dikkat ederim (25, Rotterdam, E, Evli, 72, 1970).

Torun bakımı. Torun bakımının (mesela gönüllü işlere katılımı ile kıyaslandığında) aktif meşguliyetler arasında önemli bir yeri yoktur. Katılımcılardan 9'unun torunu yokken, 3'ününki coğrafi olarak uzaktadır. 15'inin torunu vardır ve bir kısmı geçmişte bakmıştır fakat bugün bakmamaktadır. 2'si her gün, 6'sı da her hafta belli günlerde düzenli olarak torun bakmaktadır. Bakılan torunların sayısı ve yaşı değişkendir.

Şu an bir torunuma bakıyoruz. Annesi çalıştığı için sabah getirir akşam alır, gece kalmaz çocuk. Her hafta pazartesi, perşembe ve Cuma gelir torun (25, Rotterdam, E, Evli, 72, 1970).

Gönüllü çalışma. Gönüllü çalışmalar ele alınırken Bradley (2000) ve Miranda'nın (2011) çalışmasından yola çıkılarak şu örnekler kullanılmıştır: Komşulara yardım etme, hayır işlerini destekleme, yeni gelen göçmenlere yardımcı olma, spor takımlarını eğitme, okullarla çeşitli konularda işbirliği yaparak nesiller arası iletişimi sağlama, sahip olunan kişisel beceri ve zanaatları sonraki nesillere öğretmek paylaşıma, hastanede yatan hastalara refakat etme, hasta yakınlarıyla ilgilenme, evden çıkamayan yaşlılara günlük telefon görüşmeleriyle arkadaşlık etme, tiyatrodaki rol alma, görme engellilere kitap okuma.

Çevredeki yaşlı /düşkün kimselerle ilgilenme. Hollanda'da yaşlı ve düşkün bireylerin ihtiyaçları yönetim tarafından düzenli biçimde karşılandığı için komşuların desteğine olan ihtiyaç kayda değer biçimde azalmaktadır. Katılımcılardan 38'i etraflarında yaşlı/düşkün kimse olup olmadığından haberdardır ve bunlardan 27'si konuya ilgilidir. Çalışma grubundaki 14 kişi her gün veya düzenli olarak yaşlı/düşkün biri ile gönüllü olarak ilgilenmektedir.

Alt komşum 90 küsur yaşında Surinamlı, bazen bize gelir gider, yalnızlıktan yakınır onun çocukları ayda bir ancak gelir. Bir kapısını çalar ufak tefek bir şey götürürüm ağlar teşekkür eder. Biraz Türkçe de bilir, çok Türklerle kalmış. Hanıma der ki ne pişirdin getir de yiyelim (gülüyor) (40, Rotterdam, E, Evli, 83, 1965).

İki yaşım var hizmet ettiğim. Biri Hollandalı ve çocuk felci geçirmiş, sadece sol eli çalışır. Ona sık sık giderim. Hollandaca konuşuruz. Her giderken çiğ balık sever, alırım. Haftada bir olmasa da giderim. Telefon da açarım. Bir de komşum var, yalnız bir insan kendisi, ona da sık sık giderim alır bizim eve götürürüm, çay kahve içeriz (35, Zootermeer, E, Evli, 62, 1976).

Camide gönüllü çalışma ve maddi yardım yapma. 21 katılımcı camide gönüllü çalışmaktadır ve bunların 11'i için haftalık zaman kullanımında düzenli ve önemli bir yer tutmaktadır.

Ben camide muhasebeden sorumluyum. İlkokul mezunuyum ama biz gurbet üniversitesi okuduk. Hem erkek hem kadın gibi... Hanımlar için mesela bu salı gezmeye gidicez, Hollanda'nın küçültülmüşüne (Miniatürk gibi) gidip dönüşte de balık yemeye gidicez. Lale bahçesine gideriz. Senede bir pikniğe gideriz camideki hanımlar olarak... Her hafta sonu kendim de camiye gider Kur'an öğretirim çocuklara, 10-12 saatleri arasında. Pazartesi de dini bilgiler öğretirim farzlar falan. 20 tane yaklaşık öğrencim var... Camide ayda bir çay saati yaparız, düzenli, para toplarız, eğitim için. Ben düzenliyorum. Türkiye'de 100'ü geçkin burslu talebemiz var. Lösemililere yolladık, depremde 15 aileye baktık... Bizim camide her Cuma lahmacun börek yapar hanımlar satılır. Perşembeden alışveriş listesi yaparım bir kısmını erkekler alır bir kısmını ben alırım. Ben organize ediyorum yani. Tek başına yapılmıyor tabi ki, başkan falan da yardım eder (16, Rotterdam, K, Bekâr, 65, 1973).

Caminin inşaat komisyon üyesiyim. Etkin çalışıyorum. Kermeslere giderim. Tüm camilerininkine. Ben kermeste çay ve kahveden sorumluyum. Mangal başında köfte şiş sattım. Heyet olarak iki haftada bir toplanırız. 9 kişilik heyetle (8, Rotterdam, E, Evli, 59, 1978).

Dernekte gönüllü çalışma. Katılımcılardan 4'ü cami derneği dışındaki bir dernekte gönüllü çalışmaktadır. Bunlardan 2'si her gün, 1'i düzenli, 1'i arada bir çalışmalara katılmaktadır.

Malulen emekli oldum. Ondan beridir de dernekte Türkçe dersi veririm. 70 öğrencim var ortalama her sene. Atasözleri için piyes yaparız çocuklarla, 23 Nisan'larda falan... Dedeleri ile problemsiz konuşur 7 yaşındaki öğrencim, burada aranıp da bulunmayan şey. Andımız ve istiklal marşını ezberletirim. Oyunlar da oynatırım... Çarşamba öğleden sonra, cumartesi pazar sabah 8 akşam 5 arası, her gruba 40 dk. 4-16 yaş arası eğitirim. 10 tane de ana ya da babası Hollandalı olan öğrencim var, onlara da Türkçe öğretiyoruz, kültürümüzü veriyoruz... Bazen gezmelere de götürürüm. Bahçelere falan... Yıllık planım vardır, her sene 5 veya 6 ünite bitiririm. Dosyaları vs. vardır. Bilgisayarım var, perdeye yansıtırım sınıfta. İnternet bilgi için kullanırım (13, Rotterdam, E, Evli, 60, 1980).

25 yılın sonunda boşa çıkınca baya strese girdim ama şükür. Hep aktiftim. 3 derneğin kuruluşunda yönetiminde görev aldım direkt ya da dolaylı. Daha evvel 8-10 sene,

göçmenlerin bilgilendirilmesi için bir dernek kurduk, bina kapatılınca bitirdik, devlet destekliydi. Bir de yaşlılar kurumu kurduk. Dernek ve diğer çalışmalarım devam edecek... gönüllü olarak belediyeden gelip de bize yardım eder misin şu gerekiyor dediklerinde muhakkak giderim. Dil bilmeyenlere tercümanlık yaparım. Sağlık, hastalık, her konuda. Her hafta muhakkak olur (bu tür bir yardım işi) (28, Rotterdam, E, Evli, 58, 1973).

Komşulara ders verme ve kimsesiz çocuklara bakma. Katılımcılardan 2'si komşularına, haftanın belli gün ve saatlerinde, kendi evlerinde Kur'an dersini vermektedir. Bu ev içi aktif meşguliyet, herhangi bir resmi kurum altında gerçekleşmemekle birlikte gönüllü çalışmalar kapsamına girdiği ve katılımcıların haftalık programında düzenli bir yere sahip olduğu için önemsenmiştir. Katılımcılardan 1'i ise devletle işbirliği hâlinde gönüllü olarak kimsesiz çocuklara bakmaktadır.

Kimsesiz çocuklar evime gelir, resmi olarak polis şeyiyle. Benim evimde kalırlar aileleri bulunursa ailelerine geri verirler ya da kalıcı bir aileye yerleştirmeden evvel bende kalırlar 5, 6 ay. Ben 0-12 yaş arası çocuk alıyorum. 2000'den beri alırım... Hollandacam iyi, anlaşıyorum çocuklarla... Baktığım çocuklardan biri evlatlık verildi, Hollandalı (çocuk), alan aile hâlâ arar haber yollar çocuk ne yapıyor ne ediyor (16, Rotterdam, K, Bekâr, 65, 1973).

Neticede katılımcıların gönüllü çalışma etkinliklerinin büyük çoğunluğunun herhangi bir resmi üyelik üzerinden yürümediği görülmüştür. Torun bakımı, eğitim ve kitap okuma haricinde ele alınan aktif meşguliyetlerin tamamının, katılımcıların aktif yaşlanma tecrübesinde önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür.

Yaşam Memnuniyeti

Bu çalışmada yaşlılıkta yaşam memnuniyeti ele alınırken, başlıca faktör olan fiziksel ve psikolojik sağlık, sahip olunan sosyal destek ve sosyal kaynaklar ile maddi koşulların herhangi birine odaklanan indirgeyici bir yaklaşımdan kaçınılarak, bütün hâlinde ele alınmaya çalışılmıştır (Higgs ve ark., 2003, s. 243). Zira yaşlılığı değerlendirirken sağlıkla sınırlı kalan çalışmalar "yaş körü" davranmakta, önyargıları beslemekte ve yaş normlarının damgalayıcı etkisini yaygınlaştırmaktadır (Higgs ve ark., 2003, s. 241-242). Katılımcıların bir bütün olarak yaşamdan duydukları memnuniyet değerlendirilirken beş kategori kullanılmıştır: Yaşanan hane koşullarından, sağlıktan, aile ilişkilerinden, yeni sosyal rol ve statülerden ve göçmen olmaktan duyulan memnuniyet.

Yaşanan hane koşullarından duyulan memnuniyet. Yaşam memnuniyeti olumsuz etkileyen bir hane koşuluyla karşılaşmamıştır.

Sağlıktan duyulan memnuniyet. Katılımcıların 17'si sağlıklarından memnunken, 20'si memnun değildir. 3 kişi yoruma açık cevaplar vermiştir. Sağlığından memnun olmayan 20 kişiden 12'si bir bütün olarak yaşamından da memnun değildir.

Çalışmak için geldim herkes o zaman öyle gelirdi. O zamanlar Avrupa'nın cazibesi vardı ama şimdi yok. O zamanlar rızık ikameti vardı, şimdi zorunlu ikamet var. Gidemiyoruz artık. Çoluk çocuk burda ve de yaşlanınca ya senin ya hanımın sıhhati bozuluyor mecburen kalıyorsun. Türkiye'de her şey güzel olsa da tereddüt oluyor insanda. Gönlümüz çok istiyor artık yaşlandık gidelim diye ama maalesef gidemiyoruz... Yaşlanınca mecburen buradayız ama aslında hayatımın burda bitmesini istemiyorum (28, Rotterdam, E, Evli, 58, 1973).

Aile ilişkilerinden duyulan memnuniyet. Katılımcılardan 35'i aile ilişkilerinden memnunken, 5'i memnun değildir ve ailesinden memnun olmayan katılımcıların tamamı yaşamlarından da memnun değildir. Ailevi ilişkilerin yaşam memnuniyeti üzerinde doğrudan etkili olduğu söylenebilir.

Yeni sosyal rol ve statülerden duyulan memnuniyet. Katılımcılardan 24'ü yaşlılık döneminde edindikleri yeni sosyal rol ve statülerinden memnunken (13'ü erkek, 11'i kadın), 16'sı memnun değildir (11'i erkek, 5'i kadın). Değerlendirme yapılırken çalışmış kadın ve erkeklerin emeklilik sonrası dönemi, çalışmamış kadınlarınsa annelik rolünün sağladığı meşguliyetlerin azaldığı dönem önemsenmiştir. Kuramsal olarak, yaşlılık döneminde kaybedilen ya da azalan meşguliyetlerin yerine ne konduğu ve bunlardan duyulan memnuniyet belirlenmelidir.

Hanım çalıştığı için benim daha çok vaktim oluyor ev işlerine, yemek hazır ev temiz oluyor akşam hanım geldiğinde. O evimizin rızık için çalışıyor ben de diğer işleri yapıyorum, böyle bir denge kurduk, Allah mutluluğumuzu bozmasın (35, Zootermeer, E, Evli, 62, 1976).

İşçiye çok ihtiyaç vardı, çalıştım birkaç yerde. Şok geçirdim, malulen emekli ettiler. Çalışmamak iyi gelmedi bana. Devam etmek istedim çalışmaya... Bu yüzden de hasta kaldım, gürlütüsüz bir yer olsaydı bana çalışmak iyi gelirdi (38, Zootermeer, K, Bekâr, 70, 1969).

Göçmen olmaktan duyulan memnuniyet. Katılımcılardan 21'i göçmen olmaktan memnun değildir. Memnuniyetsizlik sebepleri arasında ekonomik zorluklar, Hollanda'da yalnızlık çekilirken Türkiye'de geniş bir sosyal ağa sahip olunması ve ötekileştirilme yer almaktadır. 19 katılımcı ise Hollanda'da göçmen olmaktan ya memnundur ya da aksini ifade etmemiştir ve Türkiye'ye kesin dönüş yapmayı düşünmemektedir. Memnuniyet sebepleri arasında sağlık sisteminin iyi gelişmiş olması, Türkiye'deki sosyal ağa karşı zaman içinde yabancılik duygusu gelişmesi ve Hollanda'daki yaşam standartlarının beğenilmesi bulunmaktadır.

Gurbet bizi şey yaptı yaşımız genç ama yaşananlar çok iz bıraktı onu yenebildik ama yine de burukluk hissediliyor. Eski gurbetlik kalmadı atlayıp gidebiliyorsun istediğin zaman eskiden öyle miydi? Bir pasaport şeyi çıkacak TV'de diye deli olurduk şimdi hangi Türkçe kanalı seyredeceğini şaşırıyorsun (1, Rotterdam, K, Evli, 54, 1976).

Türkiye'ye gidince 15 gün, 2 ay, 3 ay kalırım. Her sene giderim... Dönmeyi düşünmüyorum. Geçen sene biraz uzun kalayım dedim ama hastalandım orda, biri sana bakmalı orda, bura gibi değil. Burdaki yaşantımı Türkiye'den iyi görüyorum (27, Rotterdam, E, Bekâr, 72, 1965).

Yalnızlık çekmiyorum. Burası çok güzel. Bu ülkede kimsenin hakkı yenmez. Kimse aç kalmaz (30, Utrecht, K, Bekâr, 70, 1980).

Türkiye'den biri sorsa göç edeyim mi diye, gelme derim. İş bulmak zor burda artık. Okumuş diplomasını almış kızlarımız var mesela avukat olacak kafası kapalı diye staj yapacak yer bulamıyor. İslam'a karşı bir şey var. Burda yakında Faslı Camisi vardı, yaktılar. Şimdi buraya geliyorlar namaza. Ne kadar da olsa, biz zamanında 70'lerde pasaporta müracaat ettik, dediler ki siz bu pasaportu alıyorsunuz ama Hollandalıyım demeyim. Onu hiç unutmam, yani Hollandalı olduk deyip dövüşmeyin hakkınızı aramayın ne kadar da olsa derler ya, gavuru gavura mı şikayet edicen. Burda kendini bilicen, çatmıcan, sen iyi olursan onlar da iyi dikkat edicen (39, Zootermeer, K, Bekâr, 66, 1970).

Neticede katılımcıların 23'ü bir bütün olarak yaşamlarından memnunken, 17'si değildir. Kategoriler arasında kurulan ilişkilerle, katılımcıların genel yaşam memnuniyetlerini şu üçünün olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır: Göçmen olmak, sağlık sorunları ve yeni sosyal rol ve statülerin yetersizliği.

Tartışma

Hollanda'nın 1960 ve 70'lerde "misafir işçi" olarak ithal ettiği ilk nesilde, genç erkeklerin baskın olduğu orantısız bir dağılım vardır ve ancak 1990'dan sonra aile birleşmesi göçü ile beraber bu yaş ve cinsiyet dağılımı görece dengelenmiştir (Haug, Compton & Courbage, 2002, s. 272). Erken çalışma ve çocuk yetiştirme dönemlerinde yerleşmiş olan bu dikkate değer sayıdaki iş göçmeni, bugün yaşlılık dönemine ya ulaşmıştır ya da yaklaşmıştır (Warnes & Williams, 2006, s. 1261, 1262). Avrupa'daki "yaşlanmış iş göçmenleri"nin sayısı hızla artmaktadır (Warnes ve ark., 2004, s. 311). Türkler, bugün hem Hollanda'daki dört büyük göçmen gruptan biri (Denktaş, 2011, s. 31-49), hem de bunların en büyüğüdür (Bijl & Verweij, 2012, s. 244). 65 yaş ve üstü birinci nesil Türk göçmenlerin sayısı 1996'dan 2014'e kadar olan dönemde yaklaşık 10 kat artarak 2193'ten 20486'ya yükselmiştir (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2016).

Batı Avrupa'daki yaşlı insanlar arasında sosyal olarak en çok dışlanan ve en dezavantajlı durumda olanlar, yaşlanan iş göçmenleridir (Brockmann & Fisher, 2001; Burholt, 2004; Chau & Yu, 2000; Yu, 2000'den akt., Warnes & Williams, 2006, s. 1262). Genel olarak eğitim seviyeleri düşük olup niteliksiz işlerde çalışmışlardır. Ev sahibi nüfusa kıyasla daha kötü sağlık durumu ve mesken koşulları da dâhil pek çok zorlukla karşılaşmışlardır. Ayrıca yerel dili öğrenme konusundaki fırsatlarının az olması sonucu kültürel aşağılanmalar ve ırkçı ayrımlara da maruz kalmışlardır (Warnes ve ark., 2004, s. 311, 312). İş göçmenlerinin bu durumu ev sahibi hükümetlerin, "misafir işçi statüsü"ndeki geçicilik vurgusuna ve "kitlesele geri dönüşü miti"ne dayanarak, "aile birleşmesi göçü"nü geç tanımalarının sonucudur. Zira geçicilik beklentisiyle uzun vadeli sosyal, kültürel, sağlık ve refah politikaları yerine; kısa dönemli ekonomik politikalar üretilmiştir (Warnes & Williams, 2006, s.

1267). Hollanda örneğinde, Türk ve Faslı iş göçmenlerinin kalıcı yerleşimi hükümet tarafından öngörülmemiştir (Ingleby, 2009, s. 1–2) ve ancak 1983'te sosyal politik gündem şekillenmiştir (Bijl & Verweij, 2012, s. 241).

Avrupa'daki yaşlı göçmenler sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan oldukça heterojendir (Ingleby, 2009, s. 3). Bu nedenle yaşlı ya da göçmen olmalarına değil, göçmen iken yaşlanıyor olmalarına odaklanılmalıdır. 2008 yılında AB tarafından fonlanan AAMEE projesinde Avrupa'daki göçmen yaşlıların aktif yaşlanması üzerinde çalışılmıştır. Konu hakkında farkındalığın geliştirilmesi, göçmen yaşlılar için değil onlarla birlikte politika üretilmesinin önemi ve uluslararası akademik çalışmaların gerekliliği vurgulanmıştır (Active Ageing of Migrant Elders across Europe [AAMEE], 2008, s. 8–9).

Duruma Hollanda özelinde bakıldığında yapılan araştırmalarda, Türklerin de aralarında bulunduğu Batılı olmayan göçmenlerin toplumsal dışlanma ihtimalinin yüksek olduğu görülmüştür (Hoff, 2014, s. 54). Hollanda Hükümeti, AB tanımlarını da aşarak, konuyu hem sosyokültürel hem de ekonomik-yapısal boyutları ile ele almaktadır. Bu amaçla sosyal katılım ve normatif entegrasyonu da gündemine eklemiştir (Hoff & Vrooman, 2011, s. 88).

Hollanda Hükümetinin toplumsal dışlanma hususunda yaptığı çalışmalardan biri, tüm Hollandalı vatandaşların topluma katılımını mümkün kılmayı amaçlayan ve problem yaşayan vatandaşlara yardımın artması için bölgesel otoritelere gönüllülüğün ve vatandaş girişimlerinin artırılması görevini veren Sosyal Destek Hareketi'dir (Mensink, Boele & van Houwelingen, 2013, s. 133). Bu çalışmaya ek olarak boş zamanlar hususunda SCP tarafından hazırlanan bir raporda kişisel bir alan olmasına rağmen boş zaman kullanımında hükümete kolaylaştırıcı olma görevi düştüğü ifade edilmektedir. Kültür merkezleri, spor tesisleri, parklar ve doğal alanlar sağlamak ve bunları genç/yaşlı, kadın/erkek, zengin/fakir, yüksek/düşük eğitilmiş, sağlıklı/sağlık sorunları yaşayan, şehirde/kırsalda yaşayan, göçmen/yerli kökenli herkes için erişilir kılmak görevi verilmektedir (Verbeek & de Haan, 2011, s. 99–100). Bu gerçekler ışığında bakıldığında, Hollanda Hükümeti ile karşılıklı projeler geliştirilebileceği düşünülmektedir.

OECD ülkelerinde “yaşam beklentisi” artmaktadır (OECD, 2013, s. 182) ve emekli bireyler artık daha uzun ve sağlıklı bir “ücretli iş sonrası dönem” yaşamaktadır (Hirsch, 2000'den akt., Higgs ve ark., 2003, s. 240). Emeklilikte geçirilen uzun ve sağlıklı yıllar hem ekonomik ve politik, hem de yaşam memnuniyetine odaklanan çalışmalara konu olmaktadır. Yaşam memnuniyeti OECD genelinde artan yaşla beraber azalmaktadır (OECD, 2014a, s. 134–135) ve artırılması için ücretli işlerden kademeli ayrılma ve esnek çalışma saatleri gibi planlar yapılmaktadır (Taylor, 2011, s. 17).

Bu araştırmada Hollanda’da yaşayan Türk yaşlıların boş ve serbest zaman kullanımı incelenmiş ve sahip oldukları aktif meşguliyetlerle birlikte yaşam memnuniyetleri değerlendirilmiştir. Yaşlılıkta yeterli aktif meşguliyyete sahip olunması yaşam memnuniyetini artırmaktadır (Walker, 2006, s. 83). Bu araştırmadaki Türk yaşlıların, geleneksel kültüre duyarlı bir yaklaşım ile değerlendirildiğinde, aktif bir yaşlanma süreci tecrübe ettikleri görülmüştür. Öte yandan, yaşam memnuniyetinin görece düşük olduğu bulgulanmıştır ve bu veri Melin, Fugl-Meyer ve Fugl-Meyer’in (2002, s. 241) araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Yaşam memnuniyetini düşüren ana faktörler belirlenerek artırılması için atılabilecek politik adımlar üç ana başlık etrafında toplanmıştır: (i) Göçmen olmaktan duyulan memnuniyetsizliğin ikame edilmesi, (ii) sağlık sorunlarının üstesinden gelinmesinin kolaylaştırılması ve (iii) yeterli aktif meşguliyyet imkânının sağlanması. Bu başlıklar özerk olmayıp iç içedir ve önerilecek politik adımlar her birini kapsamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma bünyesinde belirlenen politik adımlardan ilki, yaşlıların sosyal hayata katılımını zorlaştıran “sadece Hollandaca” siyaseti hususundadır. Birinci nesil Hollandacaya hâkimiyet konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Tüm politik çalışmalarda öncelik, dile hâkimiyet engelini aşan programların oluşturulması olmalıdır.

İkinci politik uygulama alanı, aktif meşguliyyetler arasında önemli bir yeri olan gönüllü çalışmalar üzerinedir. Gönüllü çalışmalar sosyal rol ve statülerin kaybını engellediği gibi (Herzog & Morgan, 1993; Simon, 1997’den akt., Onyx & Warburton, 2003, s. 67) yaşlı bireyin ailesinin ötesinde sosyal ağlar kurmasına yardımcı olarak sosyal katılım ve temas da sağlamaktadır (Onyx & Warburton, 2003, s. 68). Gönüllü çalışmaların yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi çok yönlüdür.

Gönüllü çalışmalar devlet politikalarından doğrudan etkilenmektedir (Miranda, 2011, s. 4). Devlet, emeklilik koşullarını belirlediği gibi, yaşlılara yönelik hobi faaliyetlerini destekleme ve gönüllü işleri teşvik etme kapasitesine de sahiptir (Gauthier & Smeeding, 2003, s. 253). Devletin rolü “kademeli emeklilik” uygulanmaya başlanırsa daha da artacaktır. Çünkü gönüllü aktivitelere harcanan zaman daha yapılaşmış hâle gelecektir (Bradley, 2000, s. 49). Gönüllü çalışmalar gelecekte yaşlıların gönüllü çalışmalara katkısının artması beklendiği için (The Sloan Center on Aging & Work at Boston Collage, 2010, s. 1) geleceğe yönelik bir politik uygulama alanıdır. Hollanda hükümeti yaşlılar için gönüllülük çalışmalarını özellikle desteklemektedir çünkü sosyal ağa az katılan, dindar olmayan ve gönüllü çalışmalara katılmayan yaşlılar arasında daha yaygın olan sosyal kırılma sağaltmaya çalışmaktadır (van Campen, 2011, s. 7).

Bu konuda üretilecek politikalarda, tüm gönüllü çalışma tiplerinin eşit derecede faydalı olmadığı (Onyx & Warburton, 2003, s. 68) ve başarılı bir programın yaşlıların uygun roller geliştirmesi için yetenek, ihtiyaç ve ilhamları ile örtüşmesi gerektiği (Carr ve ark., 2013, s. 35) unutulmamalıdır. Gönüllülük tecrübesi kişisel ilgilerden, fırsata sahip olma durumundan, sağlık, yeterli zaman ve ulaşım imkânlarından etkilenmektedir (Bradley, 2000, s. 46). Mevcut durumlarına bakıldığında, Türk yaşlılar için gönüllü çalışmalara katılım fırsatlarının eşit olmadığı görülmektedir.

Atılabilecek politik adımlardan üçüncüsü, toplumsal katılımın artırılmasına yöneliktir ve çok kollu bir çalışma gerektirmektedir. Türk yaşlılar, yaşlandıkları toplumda yabancı olarak görülmektedir. Simmel'in (2009, s. 149) tanımı ile yabancı kavramı durumlarını açıklamaktadır: “Yabancı... Belli bir mekân dairesi içinde... sabitlenmiştir ama onun içindeki konumu temelde, en başta ona ait olmamasının ve ona baştan beri onun bir parçası olmayan, olamayacak nitelikler taşımasının etkisi altındadır”. Dil sorunu ve kültürel farkların da etkisiyle, boş ve serbest zamanlarını doğuştan ait oldukları iç grup dâhilinde olan komşu-cami-dernek üçgeninde geçirmeyi tercih etmektedirler. SCP'ye göre de Türkler arasında iç grup etkileşimi çok yüksektir (Gijsberts & Dagevos, 2010, s. 16).

Bu araştırmadaki Türk yaşlılar, komşuluk ilişkisi haricinde diğer gruplarla bir araya gelmemektedir. Komşuluk ilişkisinin istisna oluşturmasının nedeni, geleneksel kültürde komşuya verilen önem olabilir. SCP araştırmasına göre de komşu olmak etnisiteler arası sosyal etkileşimi artırmaktadır (Gijsberts, Vervoort, Havekes & Dagevos, 2010, s. 181). Komşuluk ilişkilerindeki bu mevcut avantaj ile Türk yaşlıların bahçe ilgisi, SCP'nin komşu bahçeleri uygulamasına benzer bir uygulama ile (van den Berg, van Houwelingen & de Hart, 2011, s. 278) birleştirilerek yeni bir proje geliştirilebilir.

Toplumsal katılımı artıracak politikalardan ikincisi semt evleri hakkındadır. Türk yaşlılar yeni sosyal katılım mekânlarına ihtiyaç duymaktadır ve semt evleri de ev dışı serbest zaman etkileşimleri için uygundur. Türk yaşlılar, kendi kültürlerine uygun olmadığını düşündükleri için semt evlerine gitmemektedir. Semt evlerinin düzenlenmesi ve bu konuda STK çalışmalarının artırılmasına yönelik farkındalık sağlanması gerekmektedir. Semt evlerinin düzenlenmesinden beklenen sosyalleşme, SCP tarafından “hafif topluluklar” (van den Berg ve ark., 2011, s. 278) olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda Simmel'in (2009, s. 136–137) tanımladığı sosyalleşme kavramı, içeriği belirlemede yardımcıdır: “Sosyallik, bir-araya-gelmenin oyun biçimidir... Sosyalleşme itkisinin tatmin edilmesinden başka hiçbir kazancı olmadığı için... Zenginlik ve toplumsal mevkiin, öğrenim durumu ve ünün, sıra dışı yetenek ve meziyetlerin sosyallikte hiçbir rolü yoktur”. Simmel'e göre sosyallikte konuşmak başlı başına bir amaçtır, içinde ilişkiden başka hiçbir şey barındırmaz ve “sürtüşme yoktur, çünkü gölgeler birbiriyle çarpışamazlar” (Simmel, 2009, s. 142–143). Yani

bireylerin öznel iyi oluş hâlini yükseltecek sosyal etkileşim fırsatları vermekten başka bir görev yüklenmemektedir. Bu hafif topluluklar toplumsal bütünleşmeyi artırma potansiyeline de sahiptir. Saha araştırması da Türk yaşlıların kitap okuma, dil kursu, bilgisayar kursu, yemek yapma ve el sanatları grubu gibi hafif topluluklara katılacağını göstermiştir.

Toplumsal katılımı artırmak hususunda uygulanabilecek politikalardan üçüncüsü dernekler ve STK'lar üzerinedir. Hollanda, yapılan pek çok çalışmada sivil toplum organizasyonlarında AB üyeleri arasında en üst sırada yer almaktadır (Dekker & de Hart, 2009, s. 279). Bu STK'laşmanın yanı sıra, bireysel alan ile kurumlar arasında birimler oluşturarak sivil topluma temel sağlayan bölgesel, küçük ölçülü ve daha az resmi gönüllü gruplar da vardır (van den Berg ve ark., 2011, s. 273). Yerli Hollandalıların STK'lara aktif katılımları %57 iken Türklerinki %26'dır. Türkler içinde de erkekler kadınlardan, ikinci nesil birinciden daha çok katılımcıdır (van den Broek & Keuzenkamp, 2008, s. 223). Çok dilli ve ortak dernek ve STK'ların kurulması devlet tarafından özendirilmelidir. Hollanda'da yaşlı vatandaşlara ait organizasyonlar belli başlı STK'lar arasındadır (Posthumus, den Ridder & de Hart, 2014, s. 183).

Diğer bir önemli politik uygulama alanı da sağlıktır. Bu araştırmadaki kendine yeterli ve evden çıkıp topluma karışması önünde engeli olmayan 40 kişilik çalışma grubunda dahi sağlık sorunlarının yaygın olduğu görülmüştür. Kontrol grubu ile ortaya konulamamış olsa da Warnes ve arkadaşlarının (2004, s. 311, 312) çalışması ile uyumlu olarak, yerli nüfus ile kıyaslandıklarında sağlık sorunlarının daha erken yaşlarda ortaya çıkıyor olabileceği gözlenmiştir. Yaşlı bakım merkezlerinde Türk geleneklerine hassasiyet artırılmalıdır. Ayrıca, yaşam memnuniyeti olumsuz etkileyen bir hane koşulu ile karşılaşılmamış olmakla birlikte, Türk yaşlılara ait 55+ evlerin sayısının artırılması yönünde talep gözlenmiştir. Bu evlerde yaşayan katılımcıların sosyal temas seviyesi daha yüksektir ve bu sonuç Wu ve Hart'ın (2002, s. 404) araştırması ile de örtüşmektedir. AB tarafından fonlanan ENABLE-EU projesinde, erişimi kolay evlerde yaşayan yaşlı bireylerin öznel iyi oluş hâllerinin arttığı tespit edilmiştir (Oswald ve ark., 2007, s. 103). 55+ evler ayrıca spor yapma imkânını artırmaktadır. Bu araştırmada, Hollanda'daki Türk yaşlıların spor seçeneklerinin İstanbul'daki yaşlılara kıyasla (Şentürk & Ceylan, 2015, s. 166) daha çeşitli olduğu görülmüştür. Fakat SCP'ye göre özellikle Türkiye ve Fas kökenliler için sporla alakalı aktivitelere katılım kısıtlıdır ve bu gruplarda da kadınlar ve yaşlılar arasında en düşük seviyeye inmektedir (van den Broek & Keuzenkamp, 2008, s. 223–224).

Bunlara ek olarak, iki ülke arasında yaşlılık ve bakım sigortası hususunda bir anlaşma sağlanabilir. Sağlık sorunu yaşayan Türk yaşlılar isteseler dahi Türkiye'ye dönememektedir çünkü Hollanda'daki bakım koşullarını Türkiye'de bulamamaktadırlar. Bu sonuç Bolzman ve arkadaşlarının (2007, s. 1365) araştırma sonuçlarının aksini göstermektedir.

Bu araştırmada Bolzman ve arkadaşlarının (2007, s. 1362, 1363) çalışması ile uyumlu olarak, Türk yaşlıların yılın bir kısmını Türkiye’de diğer kısmını Hollanda’da geçirdikleri gözlenmiştir. Türk yaşlıların Hollanda’da yaşamaya devam etmelerine sebep olan iki ana neden vardır: Çocuk ve torunlarından ayrılmak istememeleri ve yukarıda bahsedilen sağlık sorunları. Ayrıca yine adı geçen araştırma (Bolzman ve ark., 2007, s. 1364) sonuçları ile uyumlu olarak, çocuklarının çoğu Türkiye’de olanların Türkiye’ye dönmek istediği, Hollanda’da olanların ise kalmak istedikleri ya da ancak çocuklarını düzenli görmek şartıyla dönmeyi göze aldıkları bulgulanmıştır. Türk yaşlıların yaşam memnuniyetinde ailevi ilişkiler önemli bir yere sahiptir. Çocukların coğrafi mesafesi ile sosyal destek arasında bu çalışmada pozitif ilişki bulunmuştur. Bu veri ile Türkler arasındaki aileye yakın oturma eğilimi örtüşmektedir (Kullberg, Vervoort & Dagevos, 2009, s. 144).

Ailevi ilişkilere bakıldığında, ikinci neslin evlilik kurumunda SCP ile örtüşen veriler toplanmıştır. SCP’nin “göç evliliği”, Türklerin ise “ithal damat” olarak adlandırdığı; Türkiye’den bir eş seçme tipi evliliklerde düşüş olduğu ve SCP’nin “mixed ilişki” olarak tanımladığı, farklı kökenden biriyle evlenme durumunun da nadir olduğu doğrulanmıştır (Gijsberts & Dagevos, 2010, s. 19).

Bu araştırmada Türk yaşlıların camide geçirdiği zamanın, ibadet etmenin ötesinde sosyal katılım da sağladığı gözlenmiştir. Yaşlılık döneminde dini aktivitelere ayrılan zamanın gençliğe nazaran arttığı (Jones, 1990’dan akt., Gauthier & Smeeding, 2003, s. 250) ve bu katılımın sosyal destek ve aidiyet hissi sağlayıp camide ibadet etmenin yaşlı yetişkinleri sosyal izolasyondan koruduğu da doğrulanmıştır (Coleman, Begum & Jalee, 2011’den akt., Carr ve ark., 2013, s. 21). Yaşlılıkta anlam duygusuna sahip olma, fiziksel ve mental sağlık açısından anahtar öneme sahiptir ve dini aktiviteler bu konuda destekleyicidir (Krause, 2009, s. 102). Hollanda’daki camilerin bu faydasından yola çıkılarak Türkiye’deki camilerin, yaşlıların aktif meşguliyetler edinebileceği bir mekân olarak kullanımı hususunda çalışmalar düzenlenebilir. Nüfusu yaşlanan Türkiye’nin politika üretmesine ihtiyaç vardır (Arun, 2013, s. 5).

Göçmen iken yaşlanmanın bir diğer yüzü de aidiyet sorunlarıdır. Türk yaşlılar, her iki toplum tarafından da ötekileştirildiklerini düşünmektedir. Türk hükümetinden bakanlık açarak “kendilerine sahip çıkmasını” beklemektedir. Türkiye’ye kesin dönüş yapmaya karar vermiş olanlar “uçanın arkasında değil önünde dönmek” istediklerinden, Hollanda’da kalanlar ise “cenaze fonu”na üye olarak Türkiye’ye defnedilmekten bahsetmektedir. Sıklıkla, Türkiye’de “Almancı, Hollandacı, Avrupalı” gibi nitelendirmelere maruz kalmaktan şikayet etmektedir. Bu araştırmada tespit edilen ikili yaşam ile SCP’nin birinci neslin tatillerini Türkiye’de geçirdiklerini ve orada bir ev sahibi olmanın öncelikli olduğu yönündeki verileri örtüşmektedir (Kullberg ve ark., 2009, s. 144). SCP’den farklı çıkan bir sonuç ise yaşlılıktaki maddi olanaklar hususundadır. SCP’ye göre Hollanda’da yaşlı insanların gençlere göre gelir

durumları daha iyidir ve geçimleri daha kolaydır (Soede, 2012, s. 227). Fakat bu çalışmadaki Türk yaşlılar arasında geçinmekte zorlandığını ifade edenler olmuştur.

Araştırma mülakatlarının yaklaşık yarısının, cami ve cami ile alakalı kurumlarda yapılmış olması nedeniyle caminin sosyal ağ ve serbest zamanlarda önemli rolde olması beklenen bir sonuçtur. SCP'ye göre de Türklerin %42'si camiye haftada en az bir kez gitmektedir (Maliepaard & Gijsberts, 2012, s. 180). Bununla birlikte camilerde yapılan gönüllü çalışmalar, yaşlıların aktif meşguliyetlere duyduğu ilgiyi göstermektedir. Bu çalışmaların çoğu resmi üyelikle yürümediği için modern yaklaşımlarda göz ardı edilmektedir. Hâlbuki bunlar, çocukların evden ayrılması ve ücretli işin bitmesinin ardından faydalı ve yeni sosyal roller edinildiğini göstermektedir. Resmi kurumlara üyelikle kısıtlanan bir aktif yaşlanma temasında, 40 kişilik çalışma grubundan ancak 7'si aktif yaşlanmaktadır. Bu çalışmada kültüre duyarlı bir aktif yaşlanma temasının önemi doğrulanmıştır.

Türk yaşlıların verdikleri sosyal destek için bu araştırmada yeterli veri toplanamamıştır. Yeni çalışmalarda yaşlıların çocuklarına verdiği sosyal destek torun bakımının ötesine geçerek; yetişkin torunlar için akıl danışılan bir büyük-ebeveyn rolünde olma, maddi destek olma ve çocuk ve torunlar arasındaki çatışmaların çözülmesine rehberlik etme durumları değerlendirilmelidir. Ayrıca, Türkiye ile doğrudan teması 6 haftalık senelik tatil ile sınırlı olan üçüncü nesil için, birinci neslin kültür aktarıcısı rolünde olma durumu da incelenmelidir. Büyük-ebeveyn ile torun ilişkisi yeni bir demografik fenomen olarak görülmektedir (Kemp, 2004, s. 500).

Gelecek çalışmalarda kardeşlik ilişkileri ve göçün etkisi üzerinde de durulmalıdır zira gerontolojistlere göre kardeşlik ilerleyen yaşla birlikte yenilenen bir önem kazanmaktadır (Gold, 1989'dan akt., White, 2001, s. 555). Yaşlıların çevrelerine verdikleri sosyal destek de sosyal ağlarla kurulan ilişkilerin bütününe bakan yeni araştırmalarla incelenmelidir. Bu konuda OECD'nin yaşlı göçmenlerin tecrübelerini yeni göçmenlerle paylaşabilecekleri "ilham programları" incelenebilir (OECD, 2014c, s. 38). Son olarak, göçmenlerin hukuki hak ve sorumluluklarından haberdar olma seviyesi araştırılmalıdır.

Yaşlanan Türk iş göçmenleri üzerine proje geliştirilmeli ve atılacak politik adımlar belirlenmelidir. Konu ile alakalı ivedilikle Fransa ve Almanya'da da çalışılmalı, boylamsal ve mukayeseli veri tabanı oluşturulmalıdır. Bu araştırmada Hollanda'nın seçilmesinin nedeni, aktif yaşlanma konusundaki gelişmişlik düzeyidir.

Received: May 16, 2016**Revision Received:** October 27, 2016**Accepted:** November 17, 2016**OnlineFirst:** December 28, 2016Copyright © 2016 • **Istanbul University Department of Sociology**tjs.istanbul.edu.tr/en

DOI 10.16917/iusosyoloji.291223 • December 2016 • 36(2) • 455–463

Extended Abstract

Active Aging Experiences of Turkish Immigrants in Netherlands*

Ferhan Saniye Palaz¹
İstanbul University

Yusuf Adıgüzel²
İstanbul University

Abstract

The aim of this study is to evaluate with a focus on the theme of active aging process of Turks who have migrated to the Netherlands at a young age and are still living and aging there. In addition to the social sciences literature, the study also uses reports from the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), the European Union (EU), and the Netherlands Institute for Social Research (SCP) and conducted a qualitative study in the Netherlands for three weeks. Face-to-face interviews were conducted in the field study through contact made with NGOs and governmental agencies. Rather than focusing on economics, the study emphasizes the dimensions of individual and society. The collected data have been analyzed under the headings of social support, active pursuits, and life satisfaction. The field study has been conducted with a group of 40 people composed of healthy, retired Turkish individuals who are first generation immigrants and have aged in the Netherlands. The study concludes that elderly people experience an active-aging process within the framework of culture.

Keywords

First-generation elderly migrants • Aging out of place of origin • Labor migration • Active aging • Life satisfaction of the elderly • Social support among the elderly

* This study is derived from the master's thesis conducted by Ferhan Saniye Palaz at the Institute of Social Sciences of Istanbul University under the supervision of Associate Professor Yusuf Adıgüzel.

1 **Correspondence to:** Ferhan Saniye Palaz (PhD Candidate), Department of Sociology, İstanbul University, Beyazıt, Fatih İstanbul Turkey. Email: ferhanpalaz@gmail.com

2 Department of Sociology, İstanbul University, Beyazıt, Fatih İstanbul Turkey. Email: yusufadiguzel@hotmail.com

Citation: Palaz, F. S., & Adıgüzel, Y. (2016). Active aging experiences of Turkish immigrants in Netherlands. *Turkish Journal of Sociology*, 36, 455–463.

This study evaluates the aging experiences of Turkish “first-generation” (Gijsberts & Dagevos, 2010, p. 35, 36) “labor migrants” (Warnes & Williams, 2006, p. 1263) who have aged in the Netherlands. Because ethnicity has an extensive impact on the aging experience (Carr, Biggs, & Kimberley, 2013, p. 27), there is a distinction between aging in place of origin and aging out of place of origin (Jackson, 2002, p. 825).

There is no consensus on the definition of active aging (Gauthier & Smeeding, 2003, p. 279). Activity theory, which matches activity with life satisfaction, is inconclusive (Hooyman, Kawamoto, & Kiyak, 2015, p. 147). This theory has been criticized for generalizing the aging process by homogenizing the elderly who are faced with biological, economic, and political obstacles. However, the theory’s empiric link between activity and subjective well-being is considered to be accurate and viable (Walker, 2006, p. 83). This study discusses active aging with sensitivity to traditional culture and emphasizes non-economic aspects.

In the study, particular emphasis has been put on pursuits that contribute to subjective well-being. Being an official member is not considered to be a requirement for these activities. In this context; sports, social, cultural, educational, and indoor or outdoor leisure-time activities like grandchild care, voluntary work, religious acts, and walking are all considered active pursuits.

The term “life satisfaction” discusses financial conditions, health issues, and social resources as a whole, thus refraining from a reductive, age-blind approach (Higgs, Hyde, Wiggins, & Blane, 2003, pp. 241–243). Social support for the elderly that is provided through their social networks has been examined in the context of social interaction (Wu & Hart, 2002, pp. 392–395).

Although the general literature on aging as an immigrant is extensive, Turkish studies have been inadequate. By discussing both theory and research, this study intends to contribute to the relevant literature in Turkey.

Methodology

The study uses the phenomenological research design. The required characteristics (being: a retiree, healthy, self-sufficient, able to go outdoors and get together with people, and an immigrant to the Netherlands at a young age) of the field study group were determined through theoretical research. After five pilot interviews, 40 people were included in field study group. The problem-centered interview was chosen as the data collection technique, and a semi-structured questionnaire was used in the interviews. Audio recordings of the collected data were transcribed for systematic interpretation (Mayring, 2011, p. 93) and descriptive analysis (Kümbetoğlu, 2012, p. 154). After determining the themes and scripts, systematic analysis was performed

by defining the correlation between themes and scripts (Kümbetoğlu, 2012, p. 154; Mayring, 2011, p. 103). After analyzing the data, comments were made according to the relevant literature on sociology.

One of the limitations of the study is that there is no control group. Secondly, only cross-sectional data has been collected. Thirdly, the field study group is homogenous and does not represent a majority. Finally, interviews took less time than expected.

Findings

The rates of social support received from children (21 of the 27 participants in need) and neighbors (33 out of 35) are high. However, not enough data was found for the characteristics of these types of social support.

The major of participants' areas of social contact are neighbors, mosques, and associations. Four participants look for alternative places, and only three people suffer from loneliness. The majority (33 participants) find their social contact to be sufficient. Social contact with children is high (once a week for 35 participants). Contact with foreign individuals is limited to neighborhood relations.

The majority of participants (37) regularly perform programs that help their subjective well-being and enable social participation while spending time at indoor and outdoor activities.

For social adaptation, themes were evaluated within the scope of SCP and the social sciences literature: fluency in Dutch (Gijsberts & Dagevos, 2010, p. 7), recycling (Hoff & Vrooman, 2011, p. 91), relations with foreigner neighbors, perception of district housing, and thoughts on returning to Turkey permanently. Participants have been having difficulties adapting to the Netherlands.

Religious acts, educational activities, reading, gardening, sports, and grandchild care are some of their active pursuits. While discussing participation in volunteer activities, the studies of Bradley (2000) and Miranda (2011) were used. The current study's headings are: nursing elderly/poor people in the neighborhood (27 participants), voluntary work in mosques (21 participants), providing financial assistance to mosques (all of the participants), volunteer work in an association (4 participants), educating neighbors (2 participants), caring for orphan children (1 participant). Fifteen participants have health problems that prevent or limit their participation in volunteer works.

Participants' life satisfaction has been evaluated under five categories: residence conditions (all satisfied), health (17 satisfied), inter-family relations (24 satisfied), new social roles and statutes (24 satisfied), and being an immigrant (19 satisfied). Twenty-

three participants are satisfied with life as a whole, while 17 are not. By inter-relating these categories, three major reasons have been determined that lower life satisfaction: being an immigrant, health problems, and inadequate new roles and status.

Discussion

According to the study's findings, Turkish elders experience an active aging process in the framework of traditional culture. On the other hand, life satisfaction is relatively low.

Possible political steps for increasing life satisfaction have been categorized into three groups: replacing the dissatisfaction of being an immigrant, facilitating handling health problems, and providing enough active opportunities to pursue. These categories are not autonomous. The main priority in all political efforts should be to create programs that overcome the problem of fluency in Dutch. The current "Only Dutch" perspective of the government poses a major obstacle.

The first area of political practice is volunteer work. Having enough active pursuits increases life satisfaction (Walker, 2006, p. 83). Experiences related to volunteer work are influenced by personal interests, health, time, and transportation (Bradley, 2000, p. 46). Turkish elders do not have enough opportunities to participate in volunteer work.

The second political area is about increasing social participation, which requires a multi-dimensional study. Turkish elders spend their leisure time in the neighborhood-mosque-association triangle. Aside from their neighborly relationships, they do not meet up with other social groups. In order to create new social spaces for the elderly, district housing that provides interactions in outdoor leisure time might be an alternative. Governments should also encourage establishing collective and multilingual associations and NGOs.

Although participants are self-sufficient, most of them have health problems. Nursing centers for the elderly should enhance their sensitivity to Turkish traditions. The number of houses for those 55 and older that belong to Turkish elders should also increase. An insurance agreement for the elderly should be signed between Turkey and the Netherlands to solve the problem of returning for those with health issues. Another obstacle for returning to Turkey is that their children and grandchildren live in the Netherlands. Inter-family relations play a crucial role in life satisfaction.

Because mosques provide social participation, mosques in Turkey can be a space for elderly people to acquire active pursuits.

Aging as an immigrant results with problems of social belonging. The Turkish elderly believe that both Turkish and Dutch communities marginalize them. They expect the Turkish government to establish a ministry for Turks living abroad.

Conclusion

Modern approaches ignore the Turkish elderly's volunteer activities as they have no official membership. However, they gain new social roles by spending their energy efficiently. This study confirms the significance of cultural sensitivity on the theme of active aging.

New projects for the elderly should focus on the following situations: the elderly's role as mentor for grandchildren, their counseling role in conflicts between children and grandchildren, and their role of cultural transmission to the third generation. The social support they give should be examined within the context of their entire social network. Sibling relations and the impacts of immigration should also be examined. Finally, the elderly's awareness of their legal rights and responsibilities should also be examined.

Projects should be developed for elderly Turkish labor immigrants. Similar research should also be urgently conducted in France and Germany. A longitudinal and comparative database needs to be organized. The Netherlands was chosen in this study because there are greater developments on active aging there.

Kaynakça/References

- Active Ageing of Migrant Elders across Europe. (2008, October). *Bonn-Memorandum: Active ageing of migrant elders across Europe*. Adopted on by the first European Conference Active Ageing of Migrant Elders—from Challenges to Opportunities at the World Conference Center in Bonn (WCCB), Bonn: Ministry for Intergenerational Affairs, Family, Women and Integration of the State of North Rhine-Westphalia. Retrieved from <https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/bonn---memorandum-active-ageing-of-migrant-elders-across-europe>
- Amman, M. T. (2007). Yaşlılıkta serbest zaman faaliyetleri. M. F. Bayraktar, (Ed.), *Yaşlılık dönemi ve problemleri* içinde (s. 161–175). İstanbul: Ensar.
- Arun, Ö. (2013). International spotlight: Developing a gerontological social policy agenda for Turkey. *The Gerontologist*, 53(6), 891–897.
- Bijl, R., & Verweij, A. (Eds.). (2012). *Measuring and monitoring immigrant integration in Europe*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from https://www.scp.nl/english/Publications/Publications_by_year/Publications_2012/Measuring_and_monitoring_immigrant_integration_in_Europe
- Bishop, A. J., Martin, P., & Poon, L. (2006). Happiness and congruence in older adulthood: A structural model of life satisfaction. *Aging & Mental Health*, 10(5), 445–453.
- Bolzmann, C., Fibbi, R., & Vial, M. (2007). What to do after retirement? Elderly migrants and the question of return. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(3), 1359–1375.
- Bradley, D. B. (2000). A reason to rise each morning: The meaning of volunteering in the lives of older adults. *The American Society of Aging*, 23(4), 45–50.
- Carr, A., Biggs, S., & Kimberley, H. (2013, April). *Meanings of a long life* (Social Policy Working Paper No: 17). The Centre for Public Policy.

- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016). *Population: Sex, age, origin and generation*. Retrieved from <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLEN&PA=37325eng&D1=0-2&D2=0&D3=0,131-133&D4=0&D5=0,139,150,216,231&D6=0,l&LA=EN&HDR=G2,G3&STB=G1,G5,T,G4&VW=T>
- Dekker, P., & de Hart, J. (Eds.). (2009). Voluntary work: A diversity of forms. In *Summaries* (pp. 277–287). Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2009/Voluntary_work_a_diversity_of_forms
- Denktaş, S. (2011). *Health and health care use of elderly immigrants in the Netherlands: A comparative study*. Rotterdam, Netherlands: Erasmus University.
- Dilworth-Anderson, P., & Cohen, M. D. (2009). Theorizing across cultures. In V. L. Bengtson, D. Gans, N. M. Putney, & M. Silverstein, (Eds.), *Second edition handbook of theories of aging* (pp. 487–499). New York, NY: Springer Publishing Company.
- Ferraro, K. F. (2002). Imagining the disciplinary advancement of gerontology: Whither the tipping point? *The Gerontologist*, 46(5), 571–573.
- François, N. G. V., & Wolff, C. (2012). Retirement intentions of older migrant workers: Does health matter? *International Journal of Manpower*, 33(4), 441–460.
- Fried, L. P., & Hall, W. J. (2008). Leading on behalf of an aging society. *Journal of the American Geriatrics Society*, 56(10), 1791–1795.
- Gauthier, A. H., & Smeeding, T. M. (2003). Time use at older ages: Cross-national differences. *Research Aging*, 25(3), 247–274.
- Gijsberts, M., & Dagevos, J. (2010). *At home in the Netherlands: Trends in integration of non-Western migrants* [Annual Report on Integration 2009]. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from https://www.scp.nl/english/Publications/Publications_by_year/Publications_2010/At_home_in_the_Netherlands
- Gijsberts, M., Vervoort, M., Havekes, E., & Dagevos, J. (2010). *Ethnic concentration and interethnic relations*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2010/Ethnic_concentration_and_interethnic_relations
- Haug, W. P., Compton, P., & Courbage, Y. (Eds.). (2002). *The demographic characteristics of immigrant populations* (Population Studies, No. 38). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Hermans, H. J. M. (2001). Mixing and moving cultures require a dialogical self. *Human Development*, 44(1), 24–28.
- Higgs, P., Hyde, M., Wiggins, R., & Blane, D. (2003). Researching quality of life in early old age: The importance of the sociological dimension. *Social Policy & Administration*, 37(3), 239–252.
- Hoff, S. (2014). *Replication of a measurement instrument for social exclusion*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2014/Replication_of_a_measurement_instrument_for_social_exclusion
- Hoff, S., & Vrooman, C. (2011). *Dimensions of social exclusion*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2011/Dimensions_of_social_exclusion

- Hooyman, N. R., Kawamoto, K. Y., & Kiyak K. A. (2015). *Aging matters*. London, UK. Pearson.
- Hooyman, N., & Kiyak, H. A. (2010). *Chapter 2: Aging in other countries and across cultures in the United States. Part 1: The field of social gerontology*. Retrieved from http://catalogue.pearsoned.ca/assets/hip/ca/hip_ca_pearsonhighered/samplechapter/0205763138.pdf
- Ingleby, D. (2009). *State of the art report: The Netherlands*. European Research Centre On Migration and Ethnic Relations. Retrieved from <http://mighealth.net/nl/images/b/b4/Soarnlen.doc>
- Jackson, J. S. (2002). Conceptual and methodological linkages in cross-cultural groups and cross-national aging research. *Journal of Social Issues*, 58(4), 825–835.
- Kartal, B. & Alptekin, D. (2015). Ulus aşırı göç süreci ve yaşlılık: Almanya’da birinci kuşak Türk göçmenler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(35), 595–612.
- Kemp, C. L. (2004). The experiences of grandparents and adult grandchildren. *Canadian Journal of Sociology / Cahiers Canadiens de Sociologie*, 29(4), 499–525.
- Krause, N. (2009). Deriving a sense of meaning in late life: An overlooked forum. In V. L. Bengtson, D. Gans, N. M. Putney, & M. Silverstein (Eds.), *Second Edition Handbook of Theories of Aging* (pp. 101–117). New York, NY: Springer Publishing Company.
- Kullberg, J., Vervoort, M., & Dagevos, J. (2009). *Money can't buy good neighbours*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2009/Money_can_t_buy_good_neighbours
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam.
- Maliapaard, M., & Gijssberts, M. (2012). *Muslims in Netherlands*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2012/Muslims_in_the_Netherlands_2012
- Mayring, P. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş* (A. Güçüş & M. S. Durgun, Çev.). Ankara: Bilgesu.
- Melin, R., Fugl-Meyer, M., & Fugl-Meyer, K. S. (2002). Life satisfaction in 18-to 64-year-old Swedes: In relation to gender, age, partner, and immigrant status. *Journal of Rehabilitation Medicine*, 34, 239–246.
- Mensink, W., Boele, A., & van Houwelingen, P. (2013). *Volunteering and support initiative under the social support act (Wmo)*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP] http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2013/Volunteering_and_support_initiatives_under_the_Social_Support_Act_Wmo
- Miranda, V. (2011). *Cooking, caring and volunteering: Unpaid work around the world* (Social, Employment and Migration Papers No: 116). OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787//1815199X>
- Organisation for Economic Cooperation and Development. (2013). *Pensions at a glance*. http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2013-en
- Organisation for Economic Cooperation and Development. (2014a). *Society at a glance*. http://dx.doi.org/10.1787/soc_glance-2014-en
- Organisation for Economic Cooperation and Development. (2014b). *Factbook: Economic, environmental and social statistics*. <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2014-en>

- Organisation for Economic Cooperation and Development. (2014c). *International migration outlook*. http://dx.doi.org/10.1787/migr_outlook-2014-en
- Oğlak, S. & Hussein, S. (2014). *Londra'da iltica eden Alevi göçmen yaşlılar penceresinden aktif yaşlanma, sosyal ve kültürel bütünleşme*. Retrieved from <https://www.kcl.ac.uk/sspp/policy-institute/scwru/pubs/2014/conf/OglakHussein-Rome2014.pdf>
- Onyx, J., & Warburton, J. (2003). Volunteering and health among older people: A review. *Australasian Journal on Ageing*, 22(2), 65–69.
- Oswald, F., Wahl, H. W., Schilling O., Nygren C., Fänge A., Sixsmith A., ... Iwarsson, S. (2007). Relationships between housing and healthy ageing in very old age. *The Gerontologist*, 47(1), 96–107.
- Posthumus, H., den Ridder, J., & de Hart, J. (2014). *United in change*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2014/United_in_change
- Ruspini, P. (2009). *Elderly migrants in Europe: An overview of trends, policies and practices*. Switzerland: University of Lugano.
- Schaie, K. W. (2011). Historical influences on aging and behavior. In K. W. Schaie, & S. L. Willis (Eds.), *Handbook of psychology of aging* (pp. 41–55). <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-12-380882-0.00003-6>
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür* (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis.
- Soede, A. (2012). *A happy retirement*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2012/A_happy_retirement
- Şentürk, M. & Ceylan, H. (Eds.). (2015). *İstanbul'da yaşlanmak*. İstanbul: Açılım.
- Taylor, R. (2011). *Ageing, health and innovation: Policy reforms to facilitate healthy and active in OECD countries*. Paris, France: OECD Publishing.
- The Denver Summit of the Eight. (1997). *Active aging: A shift in the paradigm*. Retrieved from <https://aspe.hhs.gov/sites/default/files/pdf/75131/actaging.pdf>
- The Sloan Center on Aging & Work at Boston Collage. (2010). *Trends in volunteerism among older adults*. Retrieved from http://www.bc.edu/content/dam/files/research_sites/agingandwork/pdf/publications/FS03_TrendsVolunteerism.pdf
- UNECE/European Commission. (2015). *Active ageing index 2014: Analytical report*. Retrieved from <http://www.euroactive.eu/content/active-ageing-index-2014-analytical-report>
- Van Campen, C. (Ed.). (2011). *Frail older persons in the Netherlands*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2011/Frail_older_persons_in_the_Netherlands_Summary
- Van den Berg, E., van Houwelingen, P., & de Hart, J. (Eds.). (2011). *Informal groups: An exploration of modern sources of social cohesion*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2011/Informal_groups
- Van den Broek, A., & Keuzenkamp, S. (Eds.). (2008). *The daily life of urban ethnic minorities*. Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2008/The_daily_life_of_urban_ethnic_minorities

- Verbeek, D., & de Haan, J. (2011). *Going out!* Netherlands: Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP]. Retrieved from http://www.scp.nl/english/Publications/Summaries_by_year/Summaries_2011/Going_out
- Walker, A. (2006). Active ageing in employment: Its meaning and potential. *Asia-Pacific Review*, 13(1), 78–93.
- Warnes, A. M., Friedrich, K., Kellaher, L., & Torres, S. (2004). The diversity and welfare of older migrants in Europe. *Ageing and Society*, 24(3), 307–326.
- Warnes, A., & Williams, A. M. (2006). Older migrants in Europe: An innovative focus for migration studies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(8), 1257–1281.
- White, L. (2001). Sibling relationships over the life course: A panel analysis. *Journal of Marriage and Family*, 63(2), 555–568.
- Willson, A. E. (2007). The sociology of aging. In C. D. Bryant, & D. L. Peck (Eds.), *Handbook of 21 century sociology* (pp. 148–155). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Wu, Z., & Hart, R. (2002). Social and health factors associated with support among elderly immigrants in. *Canada Research on Ageing*, 24(4), 391–412.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.